

МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ

Издавач:
Македонски Центар
за Женски Права-Шелтер Центар

За издавачот:
Даниела Дабеска

Дизајн и подготовка: БороГрафика

Печат: БороГрафика - Скопје

Publisher:
Macedonian Women's Rights Centre –
Shelter Centre

For the publisher:
Daniela Dabeska

Design and layout: BoroGrafika

Printed by: BoroGrafika - Skopje

**Македонски Центар за Женски Права –
Шелтер Центар**

A: Божидар Ацијата 1-1/6
1000 Скопје, Македонија
T/Ф: (02) 2772 400; **M:** 070 520 639

E: contact@mwrc.com.mk
shelter_centar@yahoo.com
www.mwrc.com.mk

**Macedonian Women's Rights Centre –
Shelter Centre**

A: Bozidar Adzijata 1-1/6
1000 Skopje, Republic of Macedonia
P/F: +389 2 2772-400; **M:** +389 70 520-639

E: contact@mwrc.com.mk
shelter_centar@yahoo.com
www.mwrc.com.mk

Издавањето на овој Извештај е финансирано
од Министерство за надворешни работи
на Сојузна Република Германија

The publishing of this report is made with
financial support from the Ministry of Foreign Affairs
of Federal Republic of Germany

МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ

MONITORING OF COURT PROCEEDINGS

Содржина

I. Вовед во правниот систем на Република Македонија	7
II. Гарантирање на основните слободи на човекот и граѓанинот	8
III. Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи во корелација со Кривичниот законик на Република Македонија	9
IV. Закон за кривичната постапка	10
V. Оценка и резултат од мониторингот на кривичните постапки	20
1. Час на започнување на претресот	20
2. Присуство на странките во постапката	21
3. Начин на постапување на судиите на претресот	21
4. Заштита на правата на странките	22
5. Состав на судот	22
6. Право на бранител	22
7. Учество на сведоци и вештаци во постапката	23
8. Јавност во постапката	23
9. Право на судење во разумен рок	24
10. Презумпција на невиност	24
11. Право на информирање за обвиненијата	25
12. Време и можност за подготвување на одбраната	25
13. Право на обвинетиот на бранител	26
14. Јазик на постапката и право на преведувач	27
15. Непристрасност	27
VI. Граѓанска постапка	28
VII. Оценка и резултат од мониторингот на граѓанските постапки	34
1. Час на започнувањето на судската постапка	34
2. Присуство на странките во постапката	35
3. Начин на постапување на судијата во предметниот спор	35
4. Заштита на правата на странките	35
5. Еднаквост на граѓаните пред судот	36
6. Одржување на рочиште	37
7. Состав на судот	37
8. Застапување на странките	37
9. Учество на сведок или вештак во постапката	38
10. Јавност во расправањето	39
11. Право на судење во разумен рок	40
12. Јазик на постапката и право на преведувач	41
13. Непристрасност	41
VIII. Релација помеѓу судот, Министерството за внатрешни работи – полиција и Центри за социјална работа	42
1. Кривични постапки кои најчесто ги поведуваат жртвите на семејно насилство	42
2. Граѓански постапки кои најчесто ги поведуваат жртвите на семејно насилство	45
ПРАШАЛНИК ЗА НАБЉУДУВАЊЕ	49

Contents

I. Introduction to the legal system of the Republic of Macedonia	55
II. Guaranteeing the basic human and civil freedoms	56
III. Convention on the protection of the basic rights and basic freedoms in correlation with the Criminal Code of the Republic of Macedonia	57
IV. Law on the criminal proceedings	58
V. Evaluation and result of the criminal proceedings monitoring	68
1. Time of start of the trial	68
2. Presence of the parties to the proceedings	69
3. Method of action of the judges in the trial	69
4. Protection of the rights of parties	70
5. Composition of the court	70
6. Right to have a lawyer	70
7. Participation of witnesses and experts in the proceedings	71
8. Publicity in the proceedings	71
9. Right of trial in a reasonable term	72
10. Presumption of innocence	72
11. Right on information on the indictments	73
12. Time and possibility for preparation of the defense	73
13. Right of the accused party to have a lawyer	74
14. Language of the proceedings and the right of an interpreter	75
15. Impartiality	76
VI. Civil proceedings	76
VII. Evaluation and result of the civil proceedings monitoring	82
1. Time of the start of the court proceedings	82
2. Presence of the parties to the proceedings	82
3. Method of action of the judge in the respective dispute	83
4. Protection of the rights of parties	83
5. Equality of citizens before the court	84
6. Hearing	84
7. Composition of the court	85
8. Representation of the parties	85
9. Participation of a witness or expert in the proceedings	86
10. Publicity in the trial	86
11. Right of trial in a reasonable term	87
12. Language of the proceedings and the right of an interpreter	88
13. Impartiality	89
VIII. Relation between the court, Ministry of Interior-police and Centers for social affairs	89
1. Criminal charges most often instituted by the victims of the domestic violence	89
2. Civil proceedings most often instituted by the victims of the domestic violence	92
MONITORING QUESTIONNAIRE	96

МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ

I. Вовед во правниот систем на Република Македонија

Една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија е владеењето на правото. Владеењето на правото се остварува преку еднаквото важење на законите за сите граѓани на Република Македонија, преку еднаквата можност на сите за пристап до правдата, пристап до судовите и сите институции на системот, преку уставно загарантирано право на жалба против првостепените одлуки на судските и управните органи. На никој не може да му биде ускратено правото да се обрати до судските и управните органи заради заштита на своите со устав, закон и меѓународни договори загарантирани права. Уставот на Република Македонија ја гарантира слободата на човекот и истата е неприкосновена. Во таа смисла и презумцијата на невиност, каде никој не е виновен се додека со правосилна судска одлука не се докаже спротивното, а во оваа смисла и уставната определба за надомест на штата на оние лица кои незаконито биле лишени од слобода, притворени или незаконито осудени. Исто така, во корелација со претходното е и забраната за ретроактивно важење на законите, односно, никој не може да биде казнет за дело кое пред да биде сторено не било утврдено со закон или друг пропис како казниво дело и за кое не било предвидена казна (*nullum crimen sine lege, nula poena sine lege*). Уставот исто така забранува два пати судење за иста работа (*non bis in idem*), односно повторно судење за дело за кое веќе постои правосилна судска одлука. Дека слободата на човекот е неприкосновена, и само со судска одлука истата може да биде ограничена гарантира одредбата од Уставот со која е предвидено за лице кое е лишено од слобода, да мора веднаш, а најдоцна во рок од 24 часа од моментот на лишувањето да биде изведен пред судија кој што ќе ја утврди основаноста или неоснованоста на таквото лишување од слобода.

Власта во Република Македонија, согласно Уставот на Република Македонија е поделена на законодавна, извршна и судска власт. Законовната власт е претставена преку Собранието на Република Македонија, кое брои помеѓу 120 и 140 пратеници.

Извршната власт е претставена преку Претседателот на Република Македонија, како инокосен орган, и Владата на Република Македонија која ја сочинуваат претседател и министри, како колективен орган. Како составен дел од извршната власт е државната управа кои ја сочинуваат министерствата со кои раководат соодветните министри и органи на управата и организации утврдени со закон. Судската власт ја вршат судовите. Тие се самостојни и независни од законодавната и извршната власт. Истата е организирана преку основни судови, апелациони судови, Управен суд на Република Македонија и Врховен суд на Република Македонија. Судовите своите одлуки ги донесува во името на граѓаните на Република Македонија и истите се засновани на Уставот на РМ, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот, кои претставуваат извор на правото.

Имајќи го во предвид владеењето на правото, како едно од основните начела на уставното уредување на Република Македонија, како и гарантирањето на слободите и правата на човекот и граѓанинот, неминовно го постави прашањето за постоење на државен орган кој што ќе ги гони сторителите на кривични дела пред судовите во Република Македонија. Таков државен орган е Јавното обвинителство на Република Македонија, кој што е поставен врз основа на принципите на хиерархија и субординираност. Основната функција на овој орган е да ги гони сторителите на кривични дела и на други со закон утврдени казниви дела и на тој начин да ги остварува и штити темелните вредности на Уставот на Република Македонија.

II. Гарантирање на основните слободи на човекот и граѓанинот

Како еден од основните принципи на кои се заснова уставниот поредок на Република Македонија е заштитата и гарантирањето на основните слободи на човекот и граѓанинот. Така, во случај на повреда односно злоупотреба на човековите права предвидена е судска заштита за лицата на кои им е повредено некое нивно право. Судската заштита на човековите правата и основните слободи уште повеќе е зајакната со ратификувањето на Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи од страна на Република Македонија. Со ратификувањето на Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, истата е дел од правниот систем на Република Македонија и претставува позитивно право. Така, судовите во Република Македонија при донесување на своите одлуки можат директно да ја применуваат Конвенцијата, односно своите одлуки да ги засноваат на одредбите содржани во Конвенцијата. Друго е прашањето дали судовите тоа го

прават или не, но можноста постои. Во иднина би било од големо значење судските одлуки да бидат засновани не само на Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, туку и на сите останати конвенции ратификувани од страна на Република Македонија и претставуваат дел од правниот поредок на нашата замја. Вистина е дека, одредбите од Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, се индиректно вметнати односно разработени во пооделни закони дел од правниот систем на Република Македонија. Но, сепак би било добро, заради зголемување на довербата на граѓаните во судскиот систем, судовите во образложението на своите одлуки да се повикуваат на конвенциското право.

III. Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи во корелација со Кривичниот законик на Република Македонија

Правото на живот е едно од основните и најзначајните права загарантирани со Уставот на Република Македонија, а заштитата на правото на живот и со Кривичниот законик на Република Македонија, е произлезена токму од член 2 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи. Инкорпорираноста и заштитата на правото на живот во правниот систем на Република Македонија се воочува со местото кое го завземаат кривичните дела против животот и телото во Кривичниот законик. Така, самата позиција во посебниот дел на Кривичниот законик кој што ги обработува кривичните дела против животот и телото, како што се Убиство, и привилегираните облици на кривичното дело убиство како што се Убиство од благородни побуди, Убиство од небрежност, Убиство на миг, Убиство на дете при пораѓање и слично, ја истакнува значајноста на правото на живот, а во оваа група кривична дела влегуваат и кривичните дела Телесна повреда и Тешка телесна повреда. Во оваа смисла треба да се истакне и фактот дека во Република Македонија е укината смртната казна за сторителите на најтешките кривични дела. Со тоа, на уште еден начин се потенцира и истакнува значењето и заштитата која ја ужива правото на живот во Република Македонија.

Понатаму, член 3 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи забранува мачење, а член 4 забранува ропство и принудна работа, додека пак, член 8 од Конвенцијата предвидува право на почитување на приватниот и семејниот живот. Овие забрани во Кривичниот законик на Република Македонија се инкорпорираани во кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот. Така, меѓу заштитените права на човекот и граѓанинот е и правото на

интегритет на личноста на човекот, а значајното место на ова право се огледа во неговото егзистенцијално вреднување во правниот систем на Република Македонија. Во оваа група на кривични дела би ги издвоиле кривичните дела: Повреда на рамноправноста на граѓаните, Присилба, Противправно лишување од слобода, Тортура, Противзаконито вршење на претрес. Понатаму кривичните дела против половата слобода и половиот морал и кривичните дела против бракот и младината, односно нивното предвидување во Кривичниот законик се гаранција дека правата предвидени со конвенцијата се гарантирани и се заштитени доколку истите не се почитуваат. Тоа значи дека, државниот механизам на кривично гонење е претставен преку јавното обвинителство, како орган кој што во кривичната постапка е единствен овластен тужител и основната негова дејност е да ги гони сторителите на кривични дела, освен во исклучителни ситуации, кога самото оштетено лице може да се појави како супсидиерен тужител, односно приватен тужител во кривичната постапка.

IV. Закон за кривичната постапка

Текстот на законот за кривичната постапка започнува со едно од основните начела со кој се гарантира никој невин да не биде осуден, а на виновникот да му се изрече кривична санкција под услови што ги предвидува кривичниот законик и врз основа на законито спроведена постапка. Ова претставува голема гаранција за лицето кое што е осомничено или пак обвинето за сторено кривично дело, кое му дава гаранција дека доколку не е сторител на делото кое му се става на товар истиот да биде ослободен од обвинение. Тука е ставен акцент и на членот 7 од Конвенцијата каде е предвидено дека нема казна без закон, а истото е предвидено и со Уставот на РМ. За кривичното право е од особено значење дефинирањето на кривичното дело како противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се определени со закон. Ова значи дека само одредено поведение на сторителот на некое дело, кое во целост одговора со законското битие на кривичното дело, неговиот опис во кривичниот законик, е кривично дело. Значи, може да се одговара кривично само за дело кое во моментот на сторувањето е предвидено како кривично дело. Забраната за ретроактивно важење на кривичниот законик исто така е гаранција за почитувањето на човековите слободи и права и истото претставува неможност да постои неизвесност за одредено лице, кое во даден момент сторило нешто кое не е предвидено како кривично дело, но во иднина ако се сменил законот, па таквото негово поведение е инкриминирано, па истото да биде повикано на одговорност. Во овој контекст треба да се истакне дека покрај стрикното важење на начелото

за забрана за ретроактивно дејство на законот, постои и задолжителна примена на поблаг кривичен закон, па така, доколку по извршувањето на кривичното дело, кривичниот законик е изменет еднаш или повеќе пати, ќе се примени законот кој што е поблаг за сторителот. Ваквата одредба предвидена во воведниот дел на кривичниот законик е издигната на ранг на уставен и законски загарантиран принцип. Ваквата состојба не значи колизија на барањето на законитоста, туку одраз на демократската изграденост на правниот поредок. При оценката на прашањето кој закон е поблаг за сторителот на делото, како прв критериум се зема постоењето на кривично дело, па така, во случај да според новиот закон инкриминираното дејствие повеќе не е предвидено како кривично, тоа значи дека новиот закон е поблаг за сторителот. Аналогно на ова поблаг закон е оној закон кој што овозможува изрекување на поблага казна, условна осуда или судска опомена, имајќи го во предвид институтот ублажување на казната.

Како кривични санкции предвидени во кривичниот законик се следните:

- казни;
- условна осуда;
- судска опомена;
- мерки на безбедност и
- воспитни мерки.

Правилата на постапката предвидени со Законот за кривичната постапка, се така поставени да овозможуваат фер судење, еднаквост на граѓаните во постапувањето пред судот, заштита на правата на обвинетите со гаранција дека ако не биде докажана вината на обвинетиот, истиот да биде ослободен од одговорност. Во оваа смисла треба да се спомне начелото на презумпција на невиност, кое начело е предвидено не само со Законот за кривичната постапка, туку и со Уставот на РМ, и истото претставува дека лицето обвинето за кривично дело ќе се смета за невино се додека не се докаже спротивното во законски спроведена постапка пред належен суд. Законот за кривичната постапка ги гарантира правата на обвинетото лице за сторено кривично дело, и тие се:

- право на информирање за обвинението, и тоа на јазик кој го разбира;
- поука за правото дека може да ангажира бранител во постапката;
- поука за правото дека може да се брани со молчење;
- оставање на доволно време и можност за подготвување на својата одбрана;
- право да биде известен член на семејството на обвинетиот во случај на приведување или лишување од слобода;

- право на правично и јавно судење, судење во разумен рок, постапување на надлежен, независен и непристрасен суд;

- да биде суден во негово присуство и да се брани лично или со помош на бранител по сопствен избор, а доколку нема средства да плати бранител истиот да го добие бесплатно кога тоа го бараат интересите на правдата;

- да не биде присилен да даде исказ против себе или своите блиски или да признае вина;

- да биде присутен при испитување на сведоците и да може да им поставува прашања.

Во случај на повреда на правата на обвинетото лице, а особено во случај на незаконито лишување од слобода, незаконито притварање или незаконито осудување, обвинетото лице има право да бара:

- надомест на штета од буџетските средства;

- да биде рехабилитирано;

- и други права утврдени со закон.

Судовите кога постапуваат пред кривичните предмети судат во границите на својата стварна надлежност определена со закон. Во прв степен составот на судот е составен од двајца судии и тројца судии поротници за кривични дела за кои е запретена казна затвор во траење од 15 години или доживотен затвор, а додека за кривични дела за кои е запретено со помала казна судот е составен од еден судија и двајца судии поротници. Во втор степен, односно во жалбената или второстепената постапка, судот е составен од совет кој го сочинуваат пет судии за кривични дела за кои е запретена казна затвор од 15 години или доживотен затвор, а во совет составен од тројца судии за полесни кривични дела за кои е предвидена помала казна. Во жалбената постапка кога се суди на претрес, советот е составен од двајца судии и тројца судии поротници. Во трет степен, односно во постапките по изјавени вонредни правни лекови составот на советот е од пет судии. Дејствијата во истрагата која се спроведува пред првостепените судови ги врши истражен судија како поединец, а исто така судија поединец суди и на претрес за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до три години.

Месната надлежност по правило се определува според подрачјето на кое е извршено или обидено кривичното дело. Од ова правило има исклучоци, па така месно надлежен суд може да биде и судот на чие подрачје обвинетиот има живеалиште или престојувалиште и тоа во случај на водење на кривична постапка по привитна кривична тужба.

Странки во кривичната постапка се јавниот обвинител и обвинетиот. По исклучок, наместо јавниот обвинител може како странка да се појави оштетениот

како супсидиерен тужител, во случај кога јавниот обвинител ќе се откаже од кривичниот прогон. Во таков случај на оштетениот му се остава рок во кој треба да се произнесе дали ќе продолжи со водењето на кривичната постапка или пак не. Втор исклучок од правилото јавниот обвинител да се јавува како овластен тужител во кривичните постапки, се постапките кои се поведуваат по приватна кривична тужба од страна на оштетеното лице. Во Кривичниот законик на РМ, точно и прецизно се определи кривичните дела за кои постапката се поведува по приватна кривична тужба. Како пример може да се наведе кривичното дело Телесна повреда, Клевета и други, за кои постапката се поведува како што е претходно кажано со поднесување приватна кривична тужба од страна на оштетениот. Секое обвинето лице има право на бранител. Бранител обвинетиот може да си обезбеди сам, или пак истиот да му биде обезбеден од страна на неговиот законски застапник, брачен односно вонбрачен другар, роднини и слично. Бранител во кривична постапка може да биде само адвокат. Треба да се истакне и можноста да повеќе обвинети лица можат да бидат застапувани од еден бранител, но треба да се внимава на судирот на интереси помеѓу обвинетите, како и едно обвинето лице да има повеќе бранители. Законот за кривичната постапка предвидува и правила кога е задолжително обвинетиот да има бранител во постапката. Такви случаи се следните:

- ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото негово испитување;

- ако против обвинетиот е определен притвор, за целото времетраење на притворот;

- ако по подигнатиот обвинителен акт поради кривично дело за кое со закон е пропишана казна затвор од 10 години или потешка казна затвор, обвинетиот мора да има бранител во времето кога му е доставен обвинителниот акт;

- ако на обвинетиот му се суди во отсуство, истиот мора да има бранител штом ќе се донесе решение за судење во отсуство.

Во сите набројани случаи на задолжителна одбрана, доколку обвинетиот сам не ангажира бранител, или некој од лицата кои можат во негово име да ангажираат бранител, тогаш судот по службена должност му назначува бранител од редот на адвокатите запишани во именикот на адвокати при Адвокатската комора на РМ.

Постои и правило, кога не е предвидена задолжителна одбрана, а постапката се води за кривично дело за кое е пропишана казна затвор над една година, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, ако истиот според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната.

Текот на кривичната постапка може да се подели во неколку етапи и тоа:

- претходна постапка (предистражната постапка и истражната постапка);
- главен претрес.

Постои општа обврска на секој да пријави кривично дело кое се гони по службена должност. Оваа обврска постои за државните органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица, а исто така оваа обврска ја има и секој граѓанин. Дури постои можност непријавувањето на кривично дело да се смета за кривично дело, нормално ако е предвидено со закон.

Кривичната пријава се поднесува секогаш до надлежниот јавен обвинител. Доколку се случи кривичната пријава да се поднесе кај некој ненадлежен орган, овој е должен веднаш за тоа да го извести надлежниот јавен обвинител.

Во предистражната постапка службите на министерството за внатрешни работи превземаат дејствија за пронаоѓање на сторителите на кривични дела, нивните соучесници, да се обезбедат трагите на кривичното дело и предметите кои можат да послужат како доказ, а исто така можат да собираат известувања што би може да допринесат за успешно водење на кривичната постапка. Врз основа на собраните сознанија министерството за внатрешни работи составува кривична пријава и ги наведува доказите за кривичното дело, и истата ја доставува до надлежниот јавен обвинител. Во случај министерството за внатрешни работи да смета дека нема основи за поднесување на кривичната пријава и во овој случај е должно да го извести надлежниот јавен обвинител.

По доставувањето на кривичната пријава до јавниот обвинител, истиот ја разгледува и ја цени основаноста. Па така, кривичната пријава доколку е неоснована, односно не постојат основи на сомнение дека пријавениот го сторил кривичното дело, пријавеното дело не е дело за кое се гони по службена должност, кривичното дело е застарено или опфатено со амнестија или помилување, тогаш со решение ќе ја отфрли пријавата. Во случај на основана кривична пријава, јавниот обвинител поднесува до надлежниот суд барање за спроведување на истрага, со што започнува истражната постапка.

Истражната постапка формално започнува откако истражниот судија, по однос на барањето за поведување на истрага, ќе донесе решение за спроведување на истрага и тоа решение се доставува до јавниот обвинител и до обвинетото лице. Истрага се поведува против лицето за кое постои основано сомневање дека сторило кривично дело. Во истрагата се собираат докази и податоци кои се клучни во одлучувањето дали ќе се подигне обвинителен акт или ќе се запре постапката, докази за кои постои опасност дека нема да можат да се повторат на главниот претрес или нивното изведување би било отежнато, како и други докази во полза

на постапката чие што изведување е целесообразно. Во оваа смисла, а согласно Законот за кривичната постапка, истражниот судија може да ги превзема следните истражни дејствија:

- претрес на дом и лице;
- привремено обезбедување и одземање на предмети или имот;
- постапување со сомнителни предмети;
- испитување на обвинетиот;
- сослушување на сведоци;
- вештачење.

При спроведувањето на истражните дејствија, а особено при претрес на дом и лице, или привремено обезбедување и одземање на предмети или имот, или обезбедување на присуство на обвинетиот во текот на истрагата, истражниот судија соработува и е во контакт со припадниците на Министерството за внатрешни работи.

Откако ќе се заврши истрагата, кривичната постапка пред судот може да се води врз основа на обвинителен акт на јавниот обвинител, односно на оштетениот како тужител. Врз основа на податоците прибрани во текот на истрагата, јавниот обвинител составува обвинителен акт и истиот го доставува до судот, па со доставувањето истиот започнува кривичната постапка против обвинетиот.

По добивањето на обвинителниот акт претседателот со наредба го определува денот, часот и местото на главниот претрес. На главниот претрес се повикуваат обвинетиот и неговиот бранител, тужителот и оштетениот и нивните законски застапници и полномошници, како и толкувач. Доколку се предложени со обвинителниот акт или приватната кривична тужба и сведоци и вештаци, истите се повикуваат, а доколку судот смета дека нивното сослушување на главниот претрес не е потребно нема да ги повика. Тужителот и обвинетиот имаат можност на главниот претрес да ги повторат предлозите кои претседателот на советот не ги усвоил. Во однос на доставувањето на поканата на обвинетиот, битно е да се истакне дека и во оваа фаза на кривичната постапка поканата до обвинетиот мора да се достави најмалку 8 дена пред главниот претрес со што би му се оставило доволно време да ја спремил својата одбрана. Во однос на улогата на оштетениот во оваа фаза на постапката би истакнале дека истиот на главниот претрес и да не се појави, нема пречка претресот да не се одржи, со тоа што се чита неговата изјава за имотно правното побарување. Меѓутоа, во поканата оштетениот се предупредува дека доколку јавниот обвинител се откаже од обвинението, а оштетениот не е присутен на главниот претрес, ќе се смета дека не сака да го продолжи гонењето. Странките и оштетениот можат и по закажувањето на главниот претрес да бараат да бидат

повикани нови сведоци и вештаци или да се прибираат други нови докази и во своето образложение барање мора да наведат кои факти треба да се докажат и со кои предложени докази. Доколку претседателот на советот не го прифати овој предлог, истиот може да се повтори на главниот претрес. Од друга страна пак, и самиот претседател на советот може и без предлог на странките да нареди изведување на нови докази за главниот претрес за што ги известува странките пред почетокот на главниот претрес. На барање на странките претседателот на советот може да дозволи одложување на денот на одржување на главниот претрес, а исто така може и самиот без предлог на странките да го одложи денот на одржување на главниот претрес доколку постојат причини за тоа.

Во случај тужителот да се откаже од обвинителниот акт пред започнувањето на главниот претрес, претседателот на советот со решение ја запира кривичната постапка. Решението за запирање на кривичната постапка ќе се достави до странките и до оштетениот, со посебна напомена упатена до оштетениот дека има можност сам да го продолжи гонењето на обвинетиот како супсидиерен тужител. На оштетениот му се остава рок од 8 дена да се произнесе дали ќе го продолжи гонењето како супсидиерен тужител, односно ако во рокот од 8 дена не го извести судот, се смета дека се откажал од гонењето.

Главниот претрес е јавен и на истиот можат да присуствуваат полнолетни лица, и истите несмеат да носат оружје освен припадниците на судската полиција и припадниците на службите за обезбедување на казнено-поправните установи. Во случај претседателот на советот да оцени за потребно, има можност во текот на целиот главен претрес да ја исклучи јавноста и тоа заради:

- чување на тајна;
- чување на јавниот ред;
- заштита на моралот;
- заштита на личниот и интимниот живот на оптужениот, сведокот или оштетениот;
- заштита на интересите на малолетникот (во кривичните постапки против малолетниците јавноста е секогаш исклучена).

Исклучувањето на јавноста не се однесува на странките, оштетениот, нивните застапници и на бранителот. Советот може да дозволи присуство на оделни службени лица, научни и јавни работници во случај кога јавноста е исклучена, а пак по барање на обвинетиот може да дозволи и присуство на неговиот брачен односно вонбрачен другар и на негови блиски роднини. Во случај кога јавноста е исклучена, а сепак на претресот се присутни одредени лица, погоре спомнати, сите тие имаат обврска за чување на тајна за се што ќе слушнат во текот на траењето на главниот претрес, за

што судот ќе ги запознае со таа нивна обврска и ќе ги поучи дека оддавањето на тајна е кривично дело и е казниво со закон. Претседателот на советот кога ја исклучува јавноста мора да донесе решение за тоа, а решението мора да биде образложено со наведување на причините за исклучување на јавноста. Против ваквото решение незадоволната странка во постапката нема право да изјави посебна жалба, туку ваквото решение може да се обжали само со обжалување на главната работа.

Претседателот, членовите на советот и записничарот мора непрекинато да присуствуваат на главниот претрес. Со главниот претрес раководи претседателот на советот кој што:

- го испитува оптужениот;
- ги сослушува сведоците и вештаците;
- им дава збор на членовите на советот, на странките, на оштетениот, на законските застапници, на полномошниците, на бранителот, и на вештаците.

Претседателот на советот е должен при раководењето со главниот претрес, целосно да ја утврди фактичката состојба врз основа на сите расположливи докази кои ќе бидат изведени во текот на претресот, должен е да ја утврди вистината, да ги отстрани причините или пречките кои би можеле да придонесат кон одолговлекување на постапката.

Текот на постапката е прецизно определен со Законот за кривичната постапка, но самиот закон остава простор за отстапки од редовниот тек на расправањето кога постојат причини за тоа, како на пример:

- бројот на обвинети;
- бројот на кривични дела;
- обемот на докажен материјал.

Должност на претседателот на советот е да го одржува редот во судницата и да води сметка за почитување на достоинството на судот. Затоа претседателот на советот секогаш пред да отпочне со расправање на предметот ги предупредува сите присутни за должноста да се однесуваат пристojно и да не го нарушуваат редот во судницата. Во случај некој од присутните да го нарушува редот, претседателот има овластување истиот да го отстрани, или пак, да го казни парично. Воедно, зареди безбедноста на сите присутни во судницата претседателот може да нареди да се претресат лицата кои присуствуваат на главниот претрес. Исто така, кога се зборува за јавноста на судењето, битно е да се напомене дека не е дозволено да се вршат филмски и телевизиски снимања на судењето, меѓутоа, по исклучок, но само по претходо добиено одобрение од Претседателот на Врховниот суд на РМ може да се врши снимање на оделен главен претрес. Доколку снимањето е одобрено, кога постојат оправдани причини, советот пред кој се води главниот претрес, сепак има

овластување да одлучи да не одобри снимање на одделни делови од главниот претрес.

Секогаш кога се започнува претресот, претседателот на советот најпрвин констатира кои од повиканите лица се присутни на денот на претресот и утврдува дали има услови истиот да се одржи. Во оваа смисла, доколку обвинетиот не се отповика на уредна покана, односно истиот не го оправда своето отсуство, претседателот на советот може да нареди да се доведе присилно, со асистенција на припадниците на Министерството за внатрешни работи. Исто така, на обвинетиот во текот на претресот може да му се определи мерка притвор со цел да се обезбеди неговото присуство, а постои и можност да му се суди во отсуство доколку е во бегство или не им е достапен на органите на прогон, а притоа постојат особено важни причини да му се суди, иако е отсутен. За да му се суди во отсуство на обвинетиот потребно е да има предлог од јавниот обвинител, и во ваква ситуација на обвинетиот задолжително му се назначува бранител по службена должност кој што ги штити неговите интереси. Треба да се спомене дека, во делот на присуството на главниот претрес, доколу сведокот или вештото лице не се јават на главниот претрес, а се уредно поканети и не го оправдаат своето отсуство, нивното присуство ќе се обезбеди преку нивно присилно доведување со асистенција на припадниците на Министерството за внатрешни работи, а воедно можат да бидат казнети парично.

Главниот претрес кога започнува истиот трае непрекинато се до неговото завршување, освен кога ќе се исполнат законски услови за негово одложување или прекинување. Главниот претрес може да се одложи само во случај да треба да се прибават нови докази и кога ќе се утврди дека кај обвинетиот по сторувањето на кривичното дело настапило привремено душевно заболување или привремена душевна растроеност. Во овој случај претседателот на советот носи решение за одлагање на претресот и во решението ќе го определи денот и часот кога ќе продолжи претресот, доколку е можно, а во истото решение може да определи да се прибават докази кои подоцна не би било можно да се изведат или би имало потешкотии околу нивното изведување. Против ваквото решение не е дозволено да се изјави посебна жалба. Кога одложениот главен претрес продолжува, се продолжува онаму каде е застанато на претходниот претрес, освен кога има промена на судскиот совет, или пак, кога поминале повеќе од 60 дена од денот на претходниот претрес, во таков случај главниот претрес почнува одново. Прекин на главен претрес може да има кога е потребен одмор, или за кратко време да се прибават определени докази, или заради подготвување на обвинението или на одбраната. Кога ќе се прекине главниот претрес, истиот секогаш продолжува пред истиот совет. Во случај пак, главниот претрес да не може да продолжи пред истиот совет или ако прекинот траел подолго од 30 дена, главниот претрес потврно ќе почне отпочеток.

За текот на главниот претрес се води записник. Во записникот се внесуваат суштинските работи кои се изнесени на претресот, како на пример излагање на обвинението, предложувањето на докази, исказот на обвинетиот, оштетениот, сведоците или вештите лица. Во записникот исто така се наведуваат процесните решенија што претседателот на советот ги носи. Записникот во неговиот воведен дел содржи назначување на судот пред кој се одржува претресот, местото и времето на одржување на претресот, име и презиме на претседателот на советот, како и на членовите на советот и записничарот, генералии за тужителот, обвинетиот, бранителот, оштетениот и неговиот законски застапник или полномошник, толкувачот, опис на кривичното дело што е предмет на претресување, како и тоа дали јавниот претрес е јавен или јавноста е исклучена. По завршување, односно заклучување на претресот, записникот се потпишува од страна на претседателот на советот и записничарот, додека странките во постапката истиот не го потпишуваат. Странките во постапката имаат право да добијат записник од текот на главниот претрес. Треба да се спомене и дека, во записникот за главниот претрес се внесува целосната изрека на пресудата, и притоа мора да се назначи дали пресудата е објавена јавно или не. Изреката на пресудата содржана во записникот претставува изворник за изготвување на писмената пресуда.

Главниот претрес секогаш започнува со читање на обвинението, а веднаш потоа се испитува обвинетиот. По давањето на исказот на обвинетиот, се пристапува кон изведување на докази, односно следи доказната постапка во која се сослушуваат сведоци, вешти лица, оштетениот. Кога се врши сослушување на сведоци, вешти лица или оштетените, пред да почнат со давањето на исказ, претседателот на советот е должен да ги поучи дека се должни да го изнесат сето она што им познато и дека давањето на лажен исказ е кривично дело и е казниво со закон. По завршувањето на доказната постапка, следи фаза на давање на завршни зборови. Тогаш претседателот на советот им дава збор најпрвин на тужителот, потоа на оштетениот, бранителот на обвинетиот, а последниот збор секогаш му припаѓа на обвинетиот. По давањето на завршните зборови, се заклучува главниот претрес со објава од страна на претседателот на советот, за потоа да следи повлекување на советот заради советување и гласање и донесување на пресуда. Пресудата може да биде:

- пресуда со која се одбива обвинението;
- пресуда со која обвинетиот се ослободува од обвинение и
- пресуда со која обвинетиот се огласува за виновен.

Пресудата се објавува веднаш, а доколку судот не е во можност истата да ја изрече истиот ден кога завршува главниот претрес, објавувањето на пресудата може да го одложи најмногу за 3 дена. Пресудата која е објавена, се изготвува на писмено.

Писменото изготвување мора да биде најдоцна во рок од 15 дена, а во сложените предмети во рок од 60 дена истите не може да бидат пречекорени. Пресудата секгаш се потпишува од претседателот на советот и од записничарот, а заверен препис од истата се доставува до тужителот, обвинетиот, неговиот бранител доколку го има и до оштетениот. Од денот на доставувањето на пресудата на обвинетиот почнува да тече рокот за вложување на редовен правен лек – жалба. По изјавената жалба одлучува повисокиот суд, односно Апелациониот суд и истиот може да ја потврди првостепаната пресуда, да ја преиначи, или пак, да ја укине и предметот на го врати пред првостепениот суд на повторно одлучување.

Во кривичната постапка, а согласно Законот за кривичната постапка покрај редовниот правен лек, жалба, предвидени се и вонредни правни лекови, и тоа:

- повторување на кривичната постапка (одлучува советот на судот што во поранешната постапка судел во прв степен);
- вонредно ублажување на казна (одлучува Врховниот суд на РМ);
- барање за заштита на законитоста (одлучува Врховниот суд на РМ);
- барање за вонредно преиспитување на правосилна пресуда (одлучува Врховен суд на РМ).

Во текот на изминатиот период, додека траеше мониторингот на судските постапки, конкретно за кривичната постапка, најмногу беа следени постапките кои се водеа за кривичните дела Телесна повреда, Тешка телесна повреда, Неплаќање на издршка, Полов напад врз дете, Одземање на малолетник и некои други кривични дела.

V. Оценка и резултат од мониторингот на кривичните постапки

Заклучокот од мониторирањето на кривичните постапки по однос на изготвениот прашалник и мислењето на набљудувачите би бил дека:

1. Час на започнување на претресот

Во однос на часот на започнување на претресот, мора да се истакне дека набљудувачите забележале дека има отстапување од часот наведен во поканата, односно кога фактички започнува судењето. Значи постои доцнење, меѓутоа доцнењето не е повеќе од 30 минути до 1 час. Причината за тоа, најверојатно е во неможноста самиот суд при правењето на распоредот за тековниот ден да предвиди

колку би траело секое одделно судење, односно колку време би му било потребно да испита обвинет, да сослуша сведок или слично.

2. Присуство на странките во постапката

Во однос на присуството на странките во постапката, заклучокот од мониторингот е дека јавниот обвинител, како овластен тужител во кривичните постапки е постојано присутен на претресите, освен ако бил спречен поради здравствени или слични проблеми, што и не претставува проблем. Во однос на присуството на обвинетите, истите се јавуваат на рочиштата за главен претрес, освен нормално ако не се уредно поканети, или пак, ако се недостапни за органите на прогон. Нормално, доколку обвинетите не се појават на рочиштето за главен претрес, истото ќе се одложи бидејќи не постојат услови да се одржи, освен во случаите на судење во отсуство. Што се однесува до бранителите на обвинетите, и тие се редовни учесници, и многу ретко отсуствуваат од претресите, освен како што споменавме и за јавниот обвинител во случај на здравствени причини можно е да отсуствува, или пак, доколку е службено спречен поради ангажман по друг предмет во истото време. Бранителите не би си дозволиле луксус да отсуствуваат неоправдано бидејќи судот може во било кое време да ги казни парично поради неоправдано отсуство, бидејќи и отсуството на бранителот повлекува одложување на рочиштето за главен претрес и со самото тоа пролонгирање на самиот кривичен процес.

3. Начин на постапување на судиите на претресот

Во однос на постапувањето на судиите поединци или претседателите на советите (зависно за какво кривично дело се води кривичната постапка) општ заклучок од мониторингот е дека постапуваат со стручност и со знаење. Ретко се случува да се стори повреда на одредбите на постапката, или пак, погрешно да се утврди фактичката состојба. Вистина дека некои судии во постапувањето се поекспедитивни од други, но тоа е релативен момент, па неблагодарно е да се каже дека еден предмет е завршен на еден претрес, а за друг биле потребни 5 претреси. За да се заклучи главниот претрес треба да бидат исполнети сите услови за тоа, како што се, присуство на странките, да биде испитан обвинетиот, сослушани сведоци и слично. Се случува во одредени постапки сите поканети за претресот да се јават уредно на поканите, па во таков случај судијата по преземањето на сите процесни дејствија согласно Законот за кривичната постапка може да го заклучи претресот. Генерален заклучок е дека во кривичните постапки судиите постапуваат совесно по постапките и во согласност со закон и истите настојуваат што е можно побрзо и поефикасно да ги завршуваат своите предмети.

4. Заштита на правата на странките

Во однос на заштитата на правата на странките во постапката, набљудувачите нотирале дека се заштитуваат правата на странките. За разработка на ова прашање повеќе би се осврнале на правата на обвинетиот како странка во постапката, отколку на обвинителот како странка. Ова со оглед дека обвинителот настапува од позиција на овластен тужител со главна цел да ги гони сторителите на кривични дела. Мора да се истакне дека судот и обвинителот и обвинетиот ги третира еднакво во постапката, како рамноправни странки кои што можат да превземаат процесни дејствија во постапката. Што се однесува до обвинетиот, сите негови права се загаранирани во текот на постапката и истите се почитуваат. Така, обвинетиот секогаш е поучен дека има право да молчи и да се брани со молчење, се поучува дека има право на толкувач доколку не го разбира јазикот на постапката, се поучува на правото дека може да земе бранител по свој избор, а доколку нема средства самиот да го плати, судот ќе му додели бранител по службена должност (ако се работи за кривично дело за кое е предвидена казна затвор над 1 година). Особено важно е почитување на начелото на презумпција на невиност, односно дека обвинетиот се смета за невин се додека не се докаже спротивното. Имајќи го во предвид ова, обвинетиот ги има сите услови за една фер и законита постапка која се води против него.

5. Состав на судот

Во однос на составот на судот, набљудувачите забележале дека во кривичните постапки судот постапува во совет. Бројот на членовите на советот зависи од видот на кривичното дело и запретената казна за истото. Така во прв степен на постапување, односно постапките пред основните судови, судовите судат во совет составен од двајца судии и тројца судии-поротници за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од 15 години или казна доживотен затвор, а во совет составен од еден судија и двајца судии-поротници за кривични дела за кои е пропишана полесна казна, а пак, за кривичните дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до 3 години суди судија поединец.

6. Право на бранител

Во однос на прашањето дали обвинетиот се брани сам во постапката или пак ангажира бранител, генерален е заклучокот на набљудувачите дека обвинетите во најголем број случаи се застапувани од бранител. Ова и се подразбира бидејќи обвинетиот во најголем број случаи е неука странка, а и да не е неука странка, самата постапка сигурно ја доживува многу непријатно и веројатно доколку сам би се застапувал постои кај него страв дека може ќе направи нешто

погрешно кое би можело да му наштети. Затоа во вакви ситуации адвокатите кои ги застапуваат обвинетите како бранители во постапката, со своето знаење и стручност, се голема гаранција за обвинетите во самата постапка дека истата ќе заврши на што е можно поповолен начин за нив самите. Повторно ќе истакнеме и тука дека на обвинетиот му се дава можност да му биде доделен бранител по службена должност доколку нема парични средства сам да ангажира бранител, а не се исполнети условите за задолжителна одбрана, доколку се работи за кривично дело за кое е предвидена казна затвор од најмалку 1 година.

7. Учество на сведоци и вештаци во постапката

Во однос на прашањето за учество на сведоците и вештаците во постапката набљудувачите забележале дека вештаците редовно се јавуваат на поканите на судот. Ова особено ако се има во предвид дека тие се професионалци кои што заработуваат пари од стручните наоди и мислења од различни области кои ги даваат на судот за потребите на една постапка. Што се однесува до присуството на сведоците во постапката, кај нив, не дека постои одбивност да се јават на поканата која им е испратена од судот, но најчесто се уплашени од тоа што значи да се биде сведок во кривична постапка, или било која постапка воопшто, па не знаат што да очекуваат кога ќе се појават во суд. Па неретко се случува да не се јават на поканата на судот, па за наредното рочиште за главен претрес кога ќе бидат повикани со полиција, навистина потешко ја доживуваат самата обврска за давање на исказ како сведок во постапката.

8. Јавност во постапката

Во однос на прашањето за јавноста во постапката, набљудувачите оцениле дека, истата е постојано присутна во текот на постапката. Значи, дозволено е присуство на секое полнолетно лице кое сака да присуствува на претресот и досега не се случило проблем околу тоа. Нормално со исклучок на кривичните постапки кои се водат против малолетници, каде јавноста е исклучена, односно судот суди на нејавен претрес, како и во ситуации кога јавноста е исклучена поради заштита на моралот, чување на тајна, заштита на личниот и интимниот живот на оптужениот, сведокот или оштетениот, чување на јавниот ред и мир. Во праксата пред основните судови се случува и да се дозволи снимање на судењето, но само на одделни делови по претходно одобрение на Претседателот на Врховниот суд. Таквите снимки потоа се главна тема на ударните вести на сите телевизии. Ова бидејќи досега беше пракса за наголемите кривични процеси кои се водеа изминатиот период како што е случајот Бачило, Југ 1 и Југ 2, Змиско око, случајот со армиските тенкови и други интересни за јавноста постапки.

9. Право на судење во разумен рок

Во однос на прашањето за судење во разумен рок, набљудувачите оцениле дека некогаш постапките траат доста долго, а и непотребно се одолговлекуваат. За тоа дали судењето е во разумен рок и не е баш многу благодарно да се пишува. Ова од причина што, како прво и основно се поставува прашањето што е разумен рок и дали судот истиот го почитува? Освен за кривичните постаки кои што се водат против малолетниците каде согласно Законот за малолетничка права е предвидено дека постапката мора да заврши во рок од 6 месеци, за сите останати постапки таков рок не постои. А објективно не ни може да постои. Разумноста или неразумноста на рокот секогаш мора да се цени од некои објективни критериуми, како што се сложеноста на предметот, бројот на обвинети лица, бројот на сведоците и слично. На пример, кога се водеше постапката за случајот Змиско око, беа обвинети преку 50 лица, имаше уште толку сведоци и заштитени сведоци, па ако е потребно по околу 1 час за да се испита секој обвинет, сведок или заштитен сведок, вешти лица и слично, се догаѓа до приближно 200 часа судско постапување. Имајќи ги во предвид овие објективни околности, судот заседаваше секој работен ден, по речиси осум часа дневно. На овој начин на постапување се успеа и самиот процес во прв степен да заврши за скоро 2 месеца што може да се каже дека таа постапка е завршена во разумен рок. Но, секогаш постои и еден субјективен момент, а тоа е на пример избегнувањето на обвинетиот да се појавува на закажаните претреси. Во таков случај и постапка да трае и 5 години, неможе да се каже дека судењето било во неразумен рок, па по тој основ обвинетиот евентувано да поднесе апликација до Европскиот суд за човекови права во Стразбур со забелешка дека не му било судено во разумен рок. Значи како критериуми за разумност или неразумност на траењето на судењата, неможе да се тргне по однапред зацртани сценарија дека тоа и тоа судење мора да зарши тогаш и тогаш. Секогаш се гледа дали некој претрес бил или не бил оправдано одложен, дали имало нечија вина за одложувањето, дали судечкиот судија ги превзема сите дејствија согласно Законот за кривичната постапка за да го заклучи главниот претрес или не, и слични критериуми.

10. Презумпција на невиност

Во однос на прашањето за презумпција на невиност, набљудувачите забележале дека ова начело, односно презумпцијата на невиност на обвинетиот за времетраењето на кривичната постапка се почитува. Обвинетиот во постапката ги ужива сите права признати со Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Па така, во оваа смисла и начелото на презумпција на невиноста, односно обвинетиот се смета за невин се додека не се

докаже спротивното, со што се обезбедува никој невин да не биде осуден, а на виновникот да му се изрече соодветна кривична санкција предвидена во Кривичниот законик врз основа на законита спроведена постапка. Токму имајќи го во вид начелото на презумција на невиност, се додека не се донесе правосилна пресуда со која можат да му бидат ограничени слободите и правата на обвинетиот, истиот ги ужива сите слободи и права, со евентуални ограничувања на истите предвидени со Законот за кривичната постапка, а заради успешно водење на постапката.

11. Право на информирање за обвиненијата

Во однос на правото обвинетиот да биде информиран за обвинението, набљудувачите сметаат дека со сигурност може да се каже дека секогаш истото се почитува во целост. Ова претставува едно и од основните права на обвинетиот во кривичната постапка што значи дека секогаш обвинетиот мора да биде информиран на јазикот што го разбира за што се обвинува. Секогаш на обвинетиот во постапката, пред да биде испитан, најпрвин му се чита обвинителниот акт, кога постапката е стигната во фаза на главен претрес, односно во фазата на истрага прво му се чита барањето за спорведување на истрага кое е поднесено од јавниот обвинител, а потоа се пристапува кон негово испитување. Ова е особено битно од причина што обвинетиот мора да биде запознаен зошто се води против него постапка, за кое дело се товари, па на тој начин и ќе може на најдобар можен начин да ја подготви и својата одбрана. Исто така и во полициска постапка, ако лицето е осомничено дека сторило одредено кривично дело, е приведено или лишено од слобода, мора да му се соопштат причините за лишување од слобода или приведување, и може да биде задржано во полиција најмногу во рок од 24 часа, по кој рок мора да се изведе пред истражен судија кој ќе одлучи дали приведувањето или лишувањето од слобода е законито или не.

12. Време и можност за подготвување на одбраната

Во однос на прашањето за времето и можноста за подготвување на одбраната, набљудувачите забележале дека на обвинетиот му се остава доволно време, а и можност да ја подготви својата одбрана. Одредбите од Законот за кривичната постапка даваат доволна гаранција обвинетиот да има доволно време да ја подготви својата одбрана. Така, кога судот ќе го прими обвинителниот акт доставен од страна на јавниот обвинител, истиот веднаш му го доставува на обвинетиот. Обвинетиот од денот на приемот на обвинителниот акт во рок од 8 дена има право на приговор против истиот кој се доставува до судот. Ако не се изјави приговор или пак приговорот

е одбиен или отфрлен, обвинителниот акт влегува во правна сила и судот може да закаже главен претрес. Судот по приемот на обвинителниот акт, доколку не е изјавен приговор против истиот, е во обврска во рок од 30 дена да закаже главен претрес. Се смета дека рок од 8 дена е сосема доволно време обвинетиот да може успешно да ја подготви својата одбрана. Во случај да е закажан главен претрес, а до денот на претресот да не поминале 8 дена од приемот на обвинителниот акт од страна на обвинетиот, судот ќе го одложи главниот претрес со образложение дека е потребно време обвинетиот да се запознае со обвинението и да ја спреми својата одбрана.

13. Право на обвинетиот на бранител

Во однос на прашањето за право на обвинетиот на бранител во постапката, би истакнале дека генерален заклучок на набљудувачите е дека ова право на обвинетиот се почитува. Обвинетиот има право на бранител во секоја фаза од постапката. Така, тој има право да ангажра бранител како во предкривичната постапка, во истражната постапка и во постапката за главен претрес. Бранител може да биде само лице кое е адвокат и е запишано во именикот на адвокатите кој што се води при Адвокатската комора на Република Македонија. Тоа е голема гаранција за стручноста и знаењето на бранителот и неговата обврска согласно правилата на струката да му даде квалитетна одбрана на лице обвинето за кривично дело во секоја фаза од постапката. Обвинетиот сам ангажира бранител и истиот го плаќа со свои средства. Доколку обвинетиот е спречен сам да ангажира бранител, во негово име бранител можат да ангажираат и неговиот законски застапник, брачен односно вонбрачен другар, роднини и слично. Законот за кривична постапка предвидува и правила кога е задолжително обвинетиот да има бранител во постапката. Така во случај кога: обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото негово испитување; кога против обвинетиот е определен притвор, за целото времетраење на притворот; кога по подигнатиот обвинителен акт поради кривично дело за кое со закон е пропишана казна затвор од 10 години или потешка казна затвор, обвинетиот мора да има бранител во времето кога му е доставен обвинителниот акт; кога на обвинетиот му се суди во отсуство, истиот мора да има бранител штом ќе се донесе решение за судење во отсуство. Во сите набројани случаи на задолжителна одбрана, доколку обвинетиот сам не ангажира бранител, или некој од лицата кои можат во негово име да ангажираат бранител, тогаш судот по службена должност му назначува бранител од редот на адвокатите запишани во именикот на адвокати при Адвокатската комора на РМ. Постои и правило, кога не е предвидена задолжителна одбрана, а постапката се води за кривично дело за кое е пропишана казна затвор

над една година, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, ако истиот според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната.

14. Јазик на постапката и право на преведувач

Во однос на јазикот во постапката и правото на преведувач во истата, набљудувачите нотирале дека службен јазик во кривичната постапка е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Исто така, во кривичната постапка друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото кирилско писмо се користи во согласност со одредбите на Законот за кривична постапка. Значи во однос на странките во постапката, обвинетиот, оштетениот, приватниот тужител, а и сведоците и лицата кои учествуваат во постапката, а кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, имаат право при изведување на предистражните, истражните и сите останати судски дејствија на главниот претрес како и во постапката по жалба да го употребуваат својот јазик и писмо. За таа цел судот обезбедува усно преведување на тоа што лицето, односно другите учесници во постапката го изнесуваат, како и на исправите и на другиот пишан доказен материјал. Судот обезбедува и писмено преведување на пишаниот материјал кој е од значење за постапката или за одбраната на обвинетиот. За правото на преведувач лицето се поучува и во записник се забележува дека му е дадена таква поука на лицето и изјавата на лицето дали му е потребен или не преведувач, односно толкувач. Преведувањето секогаш го врши овластен судски преведувач. Тужби, жалби и други поднесоци се упатуваат до судот на јазикот на кој се води постапката. Граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, можат поднесоците да ги упатуваат на својот јазик и писмо, а судот понатаму ги преведува и ги доставува до другите странки во постапката. На обвинетиот доколку не го разбира јазикот на кој се води постапката му се доставува превод од обвинението на јазик со кој се служел во постапката. Поканите, одлуките и другите писмена судот ги упатува на јазикот на кој се води постапката, а на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, поканите, одлуките и другите писмена ќе им се доставуваат на тој јазик. Овој принцип функционира во пракса, а највоочливо е преку поканите кои се доставуваат до странките и другите учесници во кои содржината на истите е напишана двојазично.

15. Непристрасност

Во однос на прашањето за непристрасноста, за целото времетраење на мониторингот на судските постапки, може да се заклучи дека судот во своето

постапување со ништо не ја доведе во сомнеж својата непристрасност. Согласно правилата на постапката, вистинито и на полно ги утврдуваше сите факти битни за утврдување на фактичката состојба, и кои се од важност за донесување на законита одлука. Судот со еднакво внимание ги утврдуваше и испитуваше фактите што ги товарат обвинетиот, како и оние кои одат во негова полза. Исто така судот го ценеше постоењето или непостоењето на фактите кое не е врзано, ниту ограничено со посебни формални доказни правила, па така доказите прибавени на незаконит начин или со кршење на слободите и правата утврдени со Уставот, законот и ратификуваните меѓународни договори, како и доказите произлезени од нив не ги користеше и не ја засновуаше својата одлука врз нив.

VI. Граѓанска постапка

Граѓанската постапка ја опфаќа парничната и вонпарничната постапка, и истите се регулирани со Законот за парничната постапка односно Законот за вонпарничната постапка соодветно. Одредени процесни правила кои се применуваат во граѓанската постапка се сретнуваат и во одделени материјални закони, како што е пример Законот за семејството, каде се регулирани постапките за развод на брак, определување на издршка, доверување на дете на чување и воспитување, постапката за определување на издршка, за утврдување (оспорување) на татковство и мајчинство. Законот за парничната постапка во себе содржи одредби која ја регулираат општата парнична постапка и одредби кои регулираат одделни посебни парнични постапки. Исто така и Законот за вонпарничната постапка во себе содржи одредби кои регулираат одделени вонпарнични постапки. Едно нешто е многу битно да се истакне, а тоа е дека Законот за парничната постапка е најважниот граѓански процесен закон, па така, доколку сите работи кои не се регулирани на пример со процесните одредби од Законот за семејството или пак Законот за вонпарничната постапка, се применуваат правилата од Законот за парничната постапка. Значи судовите судат согласно Законот за парнична постапка и тој е основен граѓански процесен закон.

Во граѓанската постапка судот расправа и одлучува за основните права и слободи на човекот и граѓанинот и тоа од личните и семејните односи, работните односи, имотните и други граѓанско-правни односи на физичките и правните лица.

Граѓанската постапка секогаш започнува со доставување на иницијален акт до судот, тужба. Судот е врзан за поставеното тужбено барање и истиот при одлучувањето не може да постапува по барања кои не се поставени од странката

со иницијалниот акт, тужба, ниту пак, да одбие да постапува за барање за кое е надлежен да одлучува. Странките во граѓанската постапка слободно располагаат со своите материјално-правни барања во постапката и тоа значи дека странката која поставила одредено барање во текот на постапката може да се одрече од таквото барање, странката против кое е поднесено определено барање може да го признае така поставеното барање, или пак спротивните странки можат да се порамнат во текот на постапката. Сето ова е дозволено и судот го прифаќа како такво, освен во ситуација, кога судот внимава по службена должност, а тоа е странките да не располагаат со своите права во постапката, а кои се спротивни на присилните прописи, на одредбите на меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на РМ и на моралот. Со тоа се постигнува да се спречат постигнувања на недозволен цели.

Судот во граѓанската постапка постапува врз основа на усно, непосредно и јавно расправање. Значи прифатено е начелото на усност, начелото на јавност во постапката, а особено битно начело во граѓанската постапка и кое доаѓа особено до израз е начелото на контрадикторност. Контрадикторноста означува право на секоја странка да се изјасни по однос на наводите на спротивната странка, да изнесува свои наводи, како и да предлага докази со кои ги поткрепува своите наводи.

Откако судот ќе ја прими поднесената тужба, најпрво врз основа на наводите и фактите содржани во рефератот на тужбата внимава дали поставеното барање е во судска надлежност или постои т.н. апсолутна судска ненадлежност, односно кога належен за решавање на одредено прашање е друг државен орган. Откако ќе утврди дека поставеното барање е во судска надлежност, по службена должност оценува во кој состав судот треба да постапува по поставеното барање. Во оваа смисла, судот во прв степен може да постапува преку судија поединец или во совет составен од претседател на советот и двајца судии-поротници, а во втор степен кога суди на седница одлучува во совет составен од тројца судии, а кога суди на расправа одлучува во совет составен од двајца судии, од кои еден е претседател на советот и тројца судии-поротници. Кога постапува судот во трет степен, истиот суди во совет составен од петмина судии.

Странки во граѓанската постапка можат да бидат сите физички и правни лица. Странките во постапката можат да се застапуваат сами, преку законски застапник или преку полномошник. За да странката може сама да истапи пред судот, односно самата себе да се застапува, потребно е да има парнична способност, односно да е деловно способно лице, а доколку му е делумно органичена деловната способност, во рамките на својата преостаната деловна способност. Странката која нема парнична способност ја застапува нејзиниот законски застапник, кој се определува согласно

законот или акт на надлежен државен орган. Во оваа смисла, доколку се случи да превземе дејствија парнично неспособна странка, дејствијата не предизвикуваат правни дејства, односно истите се укинуваат. Постојат исклучителни ситуации кога на странката во постапката и се определува привремен застапник. Причините се неододеловлекување на постапката и спречување да настанат штетни последици за парничните странки. Такви ситуации кога судот назначува привремен застапник се:

- тужениот не е парнично способен, а нема законски застапник;
- постојат спротивни интереси на тужениот и неговиот законски застапник;
- двете странки имаат ист законски застапник;
- престојувалиштето на тужениот е непознато, а нема полномошник;
- тужениот или неговиот законски застапник кои немаат полномошник во

Република Македонија се наоѓаат во странство, а доставувањето неможело да се изврши.

Во ситуациите кога се назначува привремен застапник, судот мора веднаш, без одлагање да го извести надлежниот центар за социјална работа, како и странките кога тоа е можно. Овластувањето на привремениот застапник на странката се исти како и правата и должностите на законскиот застапник, и истиот овластувањата ги има се додека постојат услови за тоа, односно додека тужениот или неговиот полномошник не се појават пред судот, или пак, центарот за социјална работа не го извести судот дека поставил старател.

Како што е споменато и погоре, странките во постапката можат да бидат застапувани од полномошник. Полномошникот врз основа на издадено полномошно, во границите на овластувањето дадено со полномошното, ги превзема дејствијата во постапката во име и за сметка на странката. Превземените дејства од страна на полномошникот имаат исто правно дејство како да ги превзела и самата странка. Судот во одредени ситуации, и покрај тоа што странката има полномошник, може да ја повика заради изјаснување за одделни факти кои се битни за одлучувањето.

Странките во постапката, лично или законскиот застапник или преку полномошникот, кога превземаат дејствија надвор од рочиштето за главна расправа, истите ги превземаат со поднесување на писмени поднесоци до судот. Така по писмен пат се поднесува тужба до судот кога се иницира постапката, различни дообјаснувања надвор од рочиште се доставуваат до судот преку писмени поднесоци, понатаму писмено се поднесуваат и редовните и вонредните правни лекови. Поднесените поднесоци, секогаш мора да се достават во доволен број примероци, односно да има еден примерок за судот, и за спротивните странки, а исто така и за учесниците во постапката и истите мораат да бидат уредни.

Судот во граѓанските постапки, кога одлучува по поднесената тужба, закажува и одржува рочиште, кое може да биде подготвително, а после тоа да одржи рочиште за главна расправа, или директно да закаже рочиште за главна расправа. Она што е битно е дека, странките во постапката за денот и часот на одржувањето на рочиштето дознаваат преку покани, кои судот им ги доставува. Во поканите уредно е неведен денот и часот на одржување на рочиштето, како и судницата каде истот ќе се одржи. Обврска е на странките да се јават на таквите покани, во спротивност можат да трпат штетни последици. Така на пример, доколку странката пропушти рочиште или рок за превземање на некое дејствие и поради тоа го загуби правото на превземање на тоа дејствие, судот може на предлог на таа странка по нејзино барање да дозволи враќање во поранешна состојба, со што ќе и дозволи дополнително да го стори пропуштеното. Но, ова само доколку странката која пропуштила рочиште или не превзела некое дејствие, за тоа имала оправдана причина.

За превземените дејствија на одржаните рочишта судот води записник. Записникот во себе содржи: назив и состав на судот, местото каде што се врши дејствието, ден и час кога се врши дејствието, назначувањето на предметот на спорот, и имињата на присутните странки, нивните законски застапници и полномошници доколку ги има. Во записникот се внесуваат суштествени податоци и тоа дали расправата била јавна или јавноста била исклучена, содржаната на изјавите на странките, предлозите на странките, доказите кои странките ги предложиле, доказите кои се изведени со наведување на содржината на исказите на сведоците и вештаците, а исто така се наведуваат и процесните решенија кои судот ги носи во текот на рочиштето. Записникот го потпишуваат претседателот на советот, односно судијата поединец, записничарот, како и странките, односно нивните законски застапници или полномошниците ако ги има. Ако во постапката учествуваат толкувачи, преведувачи, сведоци или вештаци, исто така и тие се потпишуваат на записникот. По завршувањето на рочиштето примерок од записникот им се доставува на сите странки кои учествувале на расправата.

Судот во парничната постапка донесува одлуки во форма на пресуда или решение. Со пресуда судот одлучува за тужбеното барање, освен за постапките поради смеќавање на владение кога одлучува со решение. Исто така и одлуката за трошоците на постапката која е содржана во пресудата за главната работа се смета за решение. Одлуките советот ги донесува после советување и гласање, за што се води посебен записник за советување и гласање. Со советувањето и гласањето раководи претседателот на советот.

Како што е и претходно истакнато, парничната постапка започнува со поднесување на тужба до надлежниот суд. Тужбата, како писмен поднесок, мора да

биде јасна и разбирлива. Исто така, мора да содржи определено барање за главната работа и за споредните барања, фактите врз основа на кои тужителот го засновува своето барање, како и докази за потреба на тие факти. Треба да се напомене дека, тужбата мора да содржи вредност на спорот, како битен елемент на тужбеното барање, додека правниот основ може, а и не мора да биде наведен, бидејќи судот не е врзан за правната квалификација поставена од страна на тужителот. Судот е обврзан да му ја достави тужбата на тужениот и со писмена покана да го повика во рок не пократок од 15 дена и не подолг од 30 дена да даде одговор на тужба. Недавањето на одговор на тужба, може да има негативни последици за тужениот, односно може да биде донесена пресуда поради неподнесување на одговор на тужба, за што подолу ќе стане збор за таквата ситуација.

Постојат 3 вида на тужби и тоа:

- декларативна тужба или тужба за утврдување, со која се бара да се утврди постоење или непостоење на некое право или правен однос или вистинитост односно невивистинитост на некоја исправа;

- кондемпнаторна тужба или тужба за осуда, со која се бара од споривната странка да биде задолжена нешто да стори, да не стори или да трпи;

- конститутивна тужба, со која постоечките односи се укинуваат, или се менуваат или се воспоставуваат нови.

На сите овие видови тужби, одговара и соодвета пресуда која ја носи судот. Значи постојат следните видови на пресуди:

- деклараторна пресуда или пресуда за утврдување;

- кондемпнаторна пресуда или пресуда за осудување;

- конститутивна пресуда.

Покрај три видови на пресуди, процесниот закон ги познава и:

- делумна пресуда, со која делумно се уважува едно тужбено барање, или пак, ако се поставени повеќе тужбени барања и судот нашол дека некое од нив е основано, а некое е неосновано;

- меѓупресуда, која може да се донесе во ситуација кога тужениот го оспорил и основот на тужбеното барање и висината на поставеното барање, а судот смета дека во поглед на основот работа е зрела за донесување на пресуда;

- пресуда врз основа на признание, кога судот без понатамошно утврдување на материјалната вистина донесува пресуда, а на што му претходи признание од страна на тужениот;

- пресуда врз основа на одрекување, судот ја донесува кога тужителот до заклучување на главната расправа ќе се одрече од тужбеното барање и без натамошно расправање судот го одбива тужбеното барање;

- пресуда поради неподнесување на одговор на тужба, судот ја донесува кога тужениот во рокот кој му е оставен да поднесе одговор на тужба, исто не го сторил, а од фактите наведени и доказите приложени кон тужбата може јасно да се утврди основаноста на тужбеното барање, и воедно тужениот не ја оправдал причината за ваквото негово пропуштање;

- пресуда поради изостанок, судот ја донесува кога тужениот во одговор на тужба не го оспорил тужбеното барање, а нема да дојде на подготвително рочиште или на прво рочиште за главна расправа;

- пресуда без одржување на расправа, судот носи кога тужениот во одговор на тужба ги признал решителните факти, независно дали го оспорил или не тужбеното барање.

Пресудата преставува таква одлука на судот со која мериторно одлучува по однос на тужбеното барање поставено од тужителот. Содржината на пресудата е јасно определена со Законот за парничната постапка и истата мора задолжително да ги содржи следните елементи:

- увод;
- изрека;
- образложение;
- поука за правото на жалба.

Доколку една пресуда во својата содржина ги нема наведените елементи, истата има формални недостатоци.

Правото на изјавување на жалба е уставно загарантирано начело. Така против секоја пресуда донесена во прв степен незадоволната странка во постапката може истата да ја побива со редовен правен лек, жалба. Општ рок за изјавување на жалба изнесува 15 дена од денот на приемот на пресудата. Има и пократки рокови за изјавување на жалба, и истите се предвидени со одредбите на посебните постапки кои ги регулира Законот за парничната постапка, како што се на пример постапката за стопански спорови каде рокот за жалба изнесува 8 дена, а исто така рокот за жалба изнесува 8 дена и во постапката за работните спорови.

Незадоволната странка ја изјавува жалбата на начин што истата ја доставува преку првостепениот суд до повисокиот суд, односно до апелациониот суд. Со жалабата пресудата може да се побива поради:

- суштествени повреди на одредбите на парничната постапка;
- погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба;
- погрешна примена на материјалното право.

Повисокиот суд, односно апелациониот суд кога одлучува по изјавената жалба, може истата да ја уважи, па со самото уважување на жалбата да ја укине првостепената пресуда и предметот да го врати на повторно одлучување, или пак,

сам да ја преиначи првостепената пресуда, или да ја одбие жалбата како неоснована, со што се потврдува првостепената пресуда дека е донесена согласно законот. Исто така, апелациониот суд по изјавената жалба, може иста да ја отфрли доколку е изјавена со пречекорување на рокот, односно жалбата е ненавремена, доколку жалбата е нецелосна или доколку изјавената жалба е недозволена.

Кога се зборува за граѓанската постапка, мора да се споменат и вонредните правни лекови кои Законот за парничната постапка ги предвидува. Вонреден правен лек може да се изјави само против правосилна пресуда, што значи против пресуда против која во редовната постапка неможе да се побива. Вонредни правни лекови кои се предвидени со Законот за парничната постапка се:

- ревизија (по која одлучува Врховен суд на РМ);
- повторување на постапката (одлучува првостепениот суд);
- повторување на постапката по повод конечна пресуда на Европскиот суд за човекови права во Стразбур (одлучува првостепениот суд, но услов да се поднесе ваков предлог е Европскиот суд за човекови права да утврди повреда на некое човеково право или на основните слободи предвидени со Европската конвенција за заштита на основните човекови права и слободи и со Дополнителните протоколи на Конвенцијата.

VII. Оценка и резултат од мониторингот на граѓанските постапки

Во врска со граѓанските постапки генералниот заклучок кој би можел да се извлече од мониторирањето на поодделните процеси следени во изминатиот период би бил следниот:

1. Час на започнувањето на судската постапка

Во однос на часот на започнувањето на судската постапка генерална оценка на набљудувачите е дека часот на започнувањето зависи од распоредот на судечкиот судија и предметите кои ги има во работа тековниот ден. Судијата започнуваат во 09.30 часот и вообичаено се закажуваат на секои 30 минути, освен кога судијата смета дека по одреден предмет рочиштето би траело подолго, доколку треба да распита странки, или пак, да сослушува сведоци или вештаци. Обично последните судења се околу 14 часот и 30 минути, по што судската зграда во однос на работа со странки е затворена. Судијата вообичаено почнуваат навреме, односно се почитува истакнатиот распоред, со одредени исклучоци кога некое претходо рочиште би траело

подолго од превиденото, па со самото тоа се изместува сатницата за останатите што следат.

2. Присуство на странките во постапката

Во однос на присуството на странки во постапката забелешките на набљудувачите укажуваат дека во најголем број на ситуации сите странки во постапката се присутни. Тука треба да се истакне дека присуството на тужителот е задолжително, од причина што неговото неоправдано отсуство само по себе значи донесување на решение на судот со кое се смета дека тужбата е повлечена. Ова само по себе значи дека тужителот може повторно да поднесе тужба до насловниот суд, односно не го губи правото на судска заштита на своето право, освен во ситуации кога тужителот истакнува некое барање кое е врзано со рок на застареност, па доколку настапил рокот на застареност, со едноставен приговор на спротивната странка, тужителот ќе го загуби спорот. Во однос на присуството на тужениот ситуацијата е нешто поинаква, односно постапката нормално ќе се одвива и доколку тужениот не е присутен на рочиштето, под услов да е уредно поканет за односното рочиште. Неприсуството на тужениот, само по себе е штетно за тужениот бидејќи истиот нема да има прилика да ги изнесе своите наводи во однос на тужбеното барање, со што ги зголемува шансите тужбеното барање да биде уважено на негова штета.

3. Начин на постапување на судијата во предметниот спор

Во однос на начинот на постапувањето на судијата поединец или претседателот на советот (во зависност од видот и вредноста на спорот) мора да се истакне дека набљудувачите дошле до заклучок дека истите постапуваат со големо внимание и стручност. Имајќи во предвид дека во граѓанската постапка судот не предлага докази, туку предлагањето на докази е должност на странките во постапката, предложените докази ги цени совесно и со големо внимание. Во овој контекст кои факти ќе ги земе како докажани одлучува судот по свое лично убедување, со што доаѓа до израз начело на слободно судиско убедување, и притоа одлуката ја заснова врз основа на предложените докази кои ги цени секој посебно и сите заедно во целина, па врз основа на резултатите на такво ценење ја засновува својата одлука. При ценењето на доказите судијата мора да ги користи законите на логиката, како разумен, непристрасен, справедлив, образован човек, кој е свесен на деликатноста на својата судиска должност и одговорноста која ја носи самата судиска функција.

4. Заштита на правата на странките

Во однос на заштитата на правата на странките резултатите од мониторингот укажуваат на тоа дека судот при своето постапување се грижи правата на странките

да бидат испочитувани, односно заштитени. Имајќи ја предвид таа негова грижа, на двете странки им дозволува согласно одредбите на Законот за парничната постапка со тужбата, одговорот на тужба, на подготвителното рочиште и најдоцна до првото рочиште за главна расправа да ги достават сите докази кои сметаат дека се неопходно потребни за поткрепување на сопствените наводи. Во овој контекст доаѓа до израз начелото на контрадикторност, односно право на странката да се произнесе по наводите на спротивната странка. Треба да се спомене и дека судот во целост ја почитува волјата на странките во однос на нивните материјално-правни располагања во постапка, што значи дека странките во постапката можат да склучат судско порамнување, може тужителот да ја повлече или да се одрече од тужбата, тужениот може да го признае тужбеното барање. Вака изразената волја на странките судот секогаш ја почитува, со еден исклучок, кога судот по служебена должност внимава располагањата на странките да не бидат во спротивност со Уставот на РМ, присилните прописи, меѓународните договори и моралот. Во ваков случај судот нема да дозволи располагања на странките и ќе продолжи со постапувањето и ќе донесе одлука врз основа на расположливите докази.

5. Еднаквост на граѓаните пред судот

Во однос на еднаквоста на граѓаните пред судот набљудувачите забележале дека сите граѓани под исти услови имаат пристап до судот. Така, секој може да истакне барање до судот и судот по однос на така истаканото барање, доколу е надлежен да постапува, должен е да постапи и да донесе одлука. Судските постапки изискуваат одредени трошоци како што е плаќање на такса за поднесување на тужба која висина зависи од вредноста на тужбеното барање. Имајќи го во предвид тоа, а особено што одредена категорија социјално загрозеани лица не би можеле да ги платат тие износи на име на судски такси, а имаат потреба од судска заштита на своите права, можат со предлог до судот на побараат да бидат ослободени од плаќање на трошоците потребни за самата постапка. На тој начин имотната нееднаквост меѓу граѓаните не е пречка за социјално загрозените граѓани да неможат да пристапат до судот и да ги заштитат своите права кога истите се загрозеани. Појдовна основа за ослободување од плаќање на судски трошоци за социјално загрозените граѓани е општата имотна состојба на странката, како и на членовите не нејзиното семејство, доколку го има. Судот општата имотна состојба ја цени според доставените докази во однос на приходите што странка и членовите на нејзиното семејство ги остваруваат. Па така, судот ценејќи ја општата имотна состојба може да донесе решение со кое странката во целост, или пак делумно ќе ја ослободи од плаќање на трошоците на постапката, или нема да ја ослободи.

6. Одржување на рочиште

Во однос на рочиштата кои се одржуваат во врска со расправата пред судот, би истакнале дека набљудувачите забележале дека се одржува подготвително рочиште, и рочиште за главна расправа, со кои раководи претседателот на советот, односно судијата поединец. Подготвителното рочиште започнува со излагањето на тужбата и тужбеното барање од страна на тужителот, и притоа предложува докази кои бара судот да ги изведе, а веднаш потоа настапува тужениот кој ги изнесува наводите на одговорот на тужба, а исто така и тој може да предложува докази како поткрепа на своите наводи. По завршувањето на подготвителното рочиште се закажува рочиште за главна расправа. На првото рочиште за главна расправа, странките имаат последна можност да предлаат докази кои бараат судот да ги изведе, по кој момент го губат правото да предлагаат докази. На рочиштето за главна расправа судот ги изведува предложените докази кој дозволил да се изведат, па после изведувањето на доказите следуваат завршните зборови на странките. Прв збор добива тужителот, кој прави осврт на неговото барање во врска со предложените докази, и нормално предлага да му биде уважено тужбеното барање, да веднаш после него збор добие тужениот каде и тој прави осврт на неговите наводи со кои бара да се одбие тужбеното барање. По завршните зборови судот ја заклучува главната расправа, по што следува советувањето и гласањето и донесувањето на одлуката.

7. Состав на судот

Во однос на прашањето за составот на судот набљудувачите забележале дека рочиштата се одвиваат пред судија поединец или совет кој го сочинуваат претседател на советот и двајца судии поротници. Значи, судот во прв степен може да постапува преку судија поединец или преку совет составен од претседател на совет и двајца судии-поротници. Судија поединец постапува во спорови чија што вредност не надминува 1.800.000,00 денари, додека во совет постапува за спорови кој што ја надминуваат оваа вредност. Во втор степен кога судот одлучува на седница суди во совет составен од тројца судии, а ако одржува расправа тогаш составот на советот го сочинуваат двајца судии, од кои едниот е претседател на советот, и тројца судии-поротници. Кога одлучува по изјавена ревизија, Врховниот суд постапува во совет составен од петмина судии, од кои еден е претседател на советот.

8. Застапување на странките

Во однос на застапувањето на странките во граѓанските постапки, генерален заклучок на набљудувачите е дека во текот на постапката странките биле застапувани од страна на адвокати. Тоа е и сосема за очекување и разбирливо со оглед

да странките најчесто се неуки, без познавање на правото, а ангажирањето на адвокат за нив претставува гаранција дека нивните права ќе бидат заштитени и остварени. Странката го ангажира адвокатот врз основа на полномошно кое странката го потпишува и со тоа адвокатот формално-правно е овластен да ги превзема сите дејствија во постапката во име и за сметка на својот властодавец. Меѓутоа на адвокатот, како полномошник на странката, секогаш му е потребно изрично овластување од неговиот властодавец да ја повлече тужбата, да признае или да се одрече од тужбеното барање, да склучи порамнување, да се одрече или откаже од правен лек, да го пренесе полномошното на друго лице и да поднесе вонреден правен лек. Странката може, доколку е незадоволна од постапувањето на нејзиниот полномошник - адвокат, во текот на постапката да му го отповика дадено полномошно на адвокатот. Исто така, и адвокатот како полномошник, може да го откаже полномошното на својот властодавец, меѓутоа адвокатот од денот на откажувањето на полномошното мора уште 30 дена да ги штити интересите на својот властодавец и да врши дејствија во име и за сметка на властодавецот, по кој период се ослободува од својата обврска. Со ваквото решение во Законот за парничната постапка, се потенцираат значењето на правата на странката која ги има во текот на постапката.

9. Учество на сведок или вештак во постапката

Во однос на прашањето за учеството на сведоци и вештаци во постапката, заклучок на набљудувачите е дека истите учествуваат во текот на постапката кога е потребно нивното учество. Во овој дел ќе се оврнеме на сите доказни средства кои што можат да се употребуваат во парничната постапка. Така, во парничната постапка можат да се изведуваат следните докази: увид, исправи, сведоци, вештаци и сослушување на странките. Сведоците и вештаците играат голема улога во граѓанската постапка при утврдување на правно - релевантните факти потребни за донесување на правилна и законита одлука. Кога постои недостиг на материјални докази во форма на исправи, за да се утврдуват правно-релевантните факти судот пристапува кон сослушување на сведоци, од чиј исказ може да добие претстава за битни факти. Секое лице кое ќе биде повикано за сведок, за него тоа претставува граѓанска должност да се јави на таквата покана и да сведочи за се што му е нему познато. Кога сведокот ќе пристапи пред судот, истиот се опоменува дека треба да ја зборува вистината, бидејќи давањето на лажен исказ претставува кривично дело и е казниво согласно закон. Неможе да се сослуша како сведок лице кое со својот исказ би ја повредило должноста за чување тајна (службена или воена, се додека надлежниот орган не го ослободи од таквата должност). Сведокот може да одбие

да сведочи само во исклучителни ситуации и тоа кога, за она што странката како на свој полномошник му го доверила, за она кое странката или друго лице на сведокот му се исповедало како на верски исповедник, за факти кои сведокот ги дознал како адвокат, лекар или вршење на некоја друга професија или некоја друга дејност, ако постои како обврска за чување на тајна. Претседателот на советот е должен да ги предупреди сведоците дека во овие ситуации можат да одбијат да дадат свој исказ. Што се однесува до вештите лица, може да се каже дека тие се стручни лица од одредена област. Со оглед да судот нема познавања од сите области, па кога ќе се појави прашање кое треба стручно да се обработи за кое судот нема знаење, со решение назначува вешто лице и притоа му се дава наредба да изврши вештачење, односно да изработи вешт наод и мислење за потребите на постапката. Вештиот наод и мислење се доставува во писмена форма. Ако се јави потреба, може вешто лице да се повика на рочиште за главна расправа и непосредно од судската говорница усно да го изнесе својот вешт наод и мислење со давање на одредени дополнувања и појаснувања. Исто како и за сведоците, така и за вештаците постои обврска да се јават на судската покана. Во случај да не се јават на судската покана вештаците, а исто така и сведоците, можат да бидат казнети парично, а и да бидат задолжени да ги надоместат трошоците за рочиштето кое се одложило поради нивниот неоправдан изостанок.

10. Јавност во расправањето

Во однос на прашањето за јавноста на постапката, набљудувачите забележале присуство на други лица во судницата (пред се самите набљудувачи како јавност), а и присуство на останати стручни лица, научни работници и слично. Би истакнале дека, согласно Законот за парничната постапка рочиштата кои се одржуваат во судот се јавни и на нив може да присуствува секое полнолетно лице. Меѓутоа, набљудувачите забележале дека во пракса, реално зборувано, граѓанските постапки многу ретко се посетувани од јавноста, односно се неатрактивни за широките народни маси. Во послените неколку години, само еден предмет го привлече вниманието на јавноста, а тоа беше случајот Бачило. Колку да не стане забуна, случајот Бачило имаше и граѓанска и кривична завршница. Токму тогаш, случајот беше внимателно следен од сите медиуми, пишани и електронски. Лицата кои како јавност присуствуваат на судските рочишта не смееат да носат оружје или други опасни орудија, освен припадниците на судската полиција и на обезбедувањето на лицата кои учествуваат во постапката. Јавноста во постапката може да биде исклучена само со решение на претседателот на советот или судијата поединец во случаи кога тоа го бараат интересите за чување на службена, деловна или лична тајна, интересите на јвниот

ред или причините на моралот. Јавноста во постапката е секогаш исклучена во семејните спорови, меѓутоа во овие случаи судот може да дозволи присуство на стручни, научни и други јавни работници, ако тоа е во интерес на научната или јавната дејност. Овие лица имаат за обврска се што ќе дознаат во текот на постапката да го чуваат како тајна, и за тоа судот ги опоменува и ги поучува дека оддавањето на тајна може да има последици за нив самите. Судот има овластување да ја исклучи јавноста во ситуации кога се нарушува редот во судницата и неможе да се обезбеди непречено одржување на расправата.

11. Право на судење во разумен рок

Во однос на прашањето за судење во разумен рок набљудувачите генерално земено сметаат дека одделни граѓански постапки предолго траат и непотребно се одложуваат. Тука би истакнале дека, во овој поим се содржани начелото на процесна економија и начелото на забрана за злоупотреба на правата што им припаѓаат на странките во постапката. Начелото на процесна економија означува на некој начин обврска на судот во што е можно помал број на одржани рочишта да ја реши главната работа, односно да донесе одлука по однос на поднесената тужба. Што се однесува пак до начелото на забрана на злоупотреба на правата што им припаѓаат на странките во постапката, се мисли на сите процесни дејствија што странката може да ги превзема до текот на истата, меѓутоа тие да бидат разумни и во врска со предметниот спор, а не со цел истиот да се одолговлекува беспотребно. Како пример за ова би можело да се наведе ситуација кога било која странка во постапката ќе предложи поголем број на сведоци, за кои објективно нема да има потреба сите тие да се сослушаат. Во таков случај судот би требало таквото барање на една од странките да го одбие со решение, односно да прифати да сослуша само еден или двајца сведоци од кои би можел судот да добие информација за фактите што се битни за одлуката. Инаку, самиот Закон за парничната постапка не содржи во себе одредби со кои предвидува рок во кој мора да се заврши еден предмет, освен во постапката за работните спорови и во постапката за смеќавање на владение. Генерално земено, за дали една постапка е завршена во разумен рок или не, мора да се тргне од обемот на самиот предмет, неговата сложеност, број на странките во постапката. Овие параметри во врска со начелото за процесна економија и начелото за забрана за злоупотреба на правата што им припаѓаат на странките во постапката, кога ќе се доведат во корелација, тогаш може да се зборува дали било или не било судењето во разумен рок. Ако се има во предвид фактот дека за да се оцени дали судењето е завршено во разумен рок или не, потребно е да се земе во предвид времето на започнување на постапката, а тоа е поднесувањето на тужба, и времето

на престанување на постапката, а тоа е кога ќе се исцрпат сите редовни и вонредни правни лекови, односно одлуката ќе стане конечна, тогаш оценката дали една постапка е завршена во разумен или неразумен рок е релативна. Ова од причина што во нашиот правосуден систем за една одлука да стане конечна е потребна најмалку една и пол до две години, па се поставува прашање дали две години е судење во разумен рок. Треба да се има во предвид и капацитети на самите судови да се справат со обемот на работа односно број на предмети. Ако се има во предвид Скопје како најголем град во РМ, каде еден граѓански судија има по најмалку 200 до 300 предмети на годишно ниво, а судија во некој помал град во државата има 30 предмети годишно, повторно ќе се релативизира поимот на судење во разумен рок.

12. Јазик на постапката и право на преведувач

Во однос на прашањето за јазикот во постапката и правото на преведувач набљудувачите забележале дека судот го почитува ова право на странките. Тука би истакнале дека службен јазик во постапката е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Друг службен јазик и неговото писмо покрај македонскиот е јазикот кој што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и се користи во согласност со одредбите од Законот од парничната постапка. Така, припадник на заедницата кој како странка или учесник во постапката не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо има право на преведувач, а судот е должен да ги поучи за ова нивно право. Претседателот на советот или судијата поединец е должен да ја внесе во записник оваа поука и изјавата што ја дала странката односно другиот учесник во постапката дали сака или несака да користити на преведувач. Трошоците за преведувачот паѓаат на товар на судот.

13. Непристрасност

Во однос на прашањето за непристрасноста на судот, би истакнале дека набљудувачите заклучиле дека, судот во своето постапување, истото го прави во согласност со правилата на постапката и непристрасно. Судот еднакво постапува со спротивните странки во постапката, им овозможува да се користат со своите права и грижливо ги цени сите нивни предлози во врска со постапката, па во случај да смета дека некои од предлозите се небитни за постапката ги одбива, додека тие што смета дека ќе придонесат за целосно расправање на предметот ќе ги уважи. Ова во најголема мера се однесува на доказите кои странките ги предлагаат во текот на постапката. Судот истите ги изведува и ги цени на грижлив и совесен начин, и тоа, секој доказ посебно и секој доказ заедно во смисла на една целина, па врз основа

на утврденото донесува одлука. Во врска со непристрасноста на судот би истакнале и дека, првостепениот суд секогаш е под контрола на повисокиот суд на индиректен начин преку можноста одлуката која ќе се донесе да се обжали и во таков случај предметот со сите списи оди кај повисокиот суд на одлучување, па доколку постојат пропусти во постапување, повисокиот суд или одлуката ќе ја укине, или пак, сам ќе го реши предметот со своја одлука. Исто така, директна контрола на судиите воопшто има преку Судскиот совет на Република Македонија кој што ја оценува работата на секој судија поединечно и неговата ефикасност и стручност, а особено преку годишните извештаи за секој судија кои се прават во поглед на решените предмети, предметите кои му се потврдени, предметите кои му се укинати или преиначени.

VIII. Релација помеѓу судот, Министерството за внатрешни работи – полиција и Центри за социјална работа

1. Кривични постапки кои најчесто ги поведуваат жртвите на семејно насилство

Постои обрска на институциите на системот да соработуваат помеѓу себе, во смисла секој од својот делокруг на обврски и задачи, доколку е потребна информација на некој орган при своето постапување истата да му биде доставена, со што секој би можел да си ја заврши својата работа по која постапува во најкратко можно време.

Генерален заклучок од мониторингот на судските постапки кои се поведуваат од страна на жртвите на семејно насилство е дека, токму слабата комуникација на Министерството за внатрешни работи – полиција и Центрите за социјална работа со судот, доведуваат до одолговлекување, односно завршување на иницираните постапки за отприлика 2 години од денот на нивното иницирање, во просек земено, што на мислење сме дека е предолг рок со оглед дека се работи за многу чувствителна материја. Ова бидејќи самата жртва на семејно насилство, најчесто заминува од дома, треба да биде згрижена, многу често жртвата има деца, а сретствата за живот ги нема или ги има во минимални износи под потребните за достоинствен живот, па се наоѓаат во безизлезна ситуација и единствен спас гледаат во институциите на системот. Во оваа смисла би дале осврт на текот и исходот од постапките за кривичните дела од Кривичниот законик на РМ Телсна повреда, Тешка телесна повреда и Неплаќање на издршка, како најчесто иницирани постапки од жртвите на семејно насилство.

Така за кривичните дела Телесна повреда и Тешка телесна повреда жртвата најнапред мора да пријави во полиција дека од страна на брачниот или вонбрачниот другар е нападната и дека и е нанесена повреда. Во таква ситуација жртвата се упатува во најблиската полициска станица каде ги изнесува своите наводи. Полицијата, нормално ваквите наводи ги проверува во рамките на нивните овластувања. За настанот, полицијата составува службена белешка или пак записник кога тоа е можно, а исто така настанот се евидентира во дневните книги за настани што ги води полицијата. На барање на жртвата, полицијата и издава потврда за настанот. Понатаму, жртвата се упатува на преглед во медицинска установа каде и се издава лекарска документација, со која се констатираат повредите што ги претрпела, а воедно лекарот - специјалист кој што го врши прегледот дава квалификација на повредите, односно наведува дали се работи за телесна повреда или тешка телесна повреда. Вака дадената квалификација на повредите е основа за тоа, сторителот на делото да се гони по службена должност од страна на надлежниот јавен обвинител, или пак, жртвата сама да иницира постапка пред надлежниот суд. Така, доколку се работи за телесна повреда, оштетената страна, односно жртвата на семејното насилство во рок од 3 месеци од денот на настанот до надлежниот суд поднесува приватна кривична тужба против сторителот на семејното насилство. Кон приватната кривична тужба, жртвата – приватен тужител ги доставува сите докази, односно потврдата од полиција и медицинската документација, предлага сведоци кои дополнително би го потврдиле настанот и предлага медицинско вештачење. Во случај на Тешка телесна повреда, постапката е иста, само што во овој случај овластен тужител не е жртвата, туку е надлежниот јавен обвинител. Јавниот обвинител за настанот се информира преку поднесена кривична пријава до него, од страна на полицијата по службена должност, или пак, од страна на самата жртва. Во кривичната постапка, жртвата има својство на оштетено лице, и како такво има можност да се приклучи кон кривичниот прогон на јавниот обвинител. Треба да се истакне дека во кривичната постапка што се води без разлика дали за Телесна повреда, или пак, за Тешка телесна повреда, жртвата на семејно насилство истакнува и оштетно побарување, односно бара од надлежниот суд да се досуди износ на справедлив паричен надоместок заради претрпените повреди. Во текот на постапката, судот пристапува кон распитување на обвинетиот, односно истиот дава изјава за настанот, па потоа се пристапува и кон сослушување на жртвата, и исто така и таа дава изјава за настанот, па потоа се пристапува кон сослушување на сведоци, доколку ги има, и на крај се изведува доказот медицинско вештачење заради видот и степенот на повредите, интензитетот на болките и слично, а врз основа на медицинската документација на жртвата, како и врз основа на нејзин непосреден преглед од страна на вештото лице – доктор

специјалист. Од кога ќе ги изведе сите докази во постапката судот носи одлука со која обвинетиот го огласува за виновен, и му изрекува казна согласно Кривичниот законик на РМ според кој доколку телесната повреда или тешката телесна повреда е сторена при вршење на семејно насилство, истиот се казнува со затвор од 6 месеци до 3 години, односно од 1 до 5 години. Во пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен и се казнува согласно законот, судот го задолжува обвинетиот да плати на име надомест на нематеријална штета во определен износ на жртвата, односно, доколу не одлучи за имотно-правното барање, судот во пресудата ќе ја упати жртвата да поведе граѓанска постапка како за надомест на штета како би можела да го оствари ова нејзино право на правичен паричен надоместок за претрпените повреди.

Во случај кога со конечна пресуда во граѓанска постапка, сторителот на семејно насилство е задолжен да исплатува на име издршка на жртвата определен паричен износ, а истиот одбива тоа да го прави, жртвата на семејно насилство поднесува кривична пријава до надлежниот јавен обвинител заради сторено кривично дело Неплаќање на издршка. Со кривичната пријава жртвата ги доставува доказите, од кои надлежниот обвинител понатаму составува обвинение и го доставува до судот и ја започнува постапката против обвинетиот. Дека навистина обвинетиот не ја плаќал издршката, се докажува со доставување на изводи од банка, поднесено барање за извршување до надлежен извршител и други докази од кои може да утврди избегнувањето на обвинетиот да ја исполнува својата обврска за плаќање на издршка која е определена од страна на граѓанскиот суд. Во постапката за Неплаќање на издршка, судот пристапува кон распитување на обвинетиот на околности околу неплаќањето на издршка, ја сослушува оштетената, и на крај ги изведува и другите предложени докази. По ценењето на доказите, судот ја утврдува вината кај обвинетиот и со пресуда го огласува за виновен за сторено кривично дело неплаќање издршка и истиот го казнува согласно Кривичниот законик. Казната за обвинетиот може да биде парична или казна затвор до 1 година, или пак условно да биде осуден. Кога судот условно ќе го осуди обвинетиот, истиот и ќе му наложи да ги исплати пристигнатите обврски и во иднина уредно да ја плаќа издршката.

Заклучокот од мониторингот е дека во кривичните постапки за кривичните дела Телесна повреда, Тешка телесна повреда и Неплаќање на издршка жртвите на семејно насилство во 30% од вкупниот број на поведени постапки успеваат навистина да ја постигнат целта – добивање определен паричен надомест за повредата која им е нанесена односно наплата на издршката. За жал, во високи 70% од поведените кривични постапки за споменатите кривични дела жртвата на семејно насилство добива само сатисфакција од изречената затворска казна, но

не и паричен надоместок за нанесените повреди односно не успева да реализира наплата на заостанатата издршка.

2. Граѓански постапки кои најчесто ги поведуваат жртвите на семејно насилство

Во граѓанските постапки кои најчесто ги поведуваат жртвите на семејно насилство акцентот е ставен на соработката на судот со центрите за социјална работа, но секако дека постои соработка и со полицијата. И во овие постапки токму некоординираноста на центрите за социјална работа и полицијата со судот често води кон непотребно одолговлекување на истите. Мислење на набљудувачите е дека периодот од речиси 1 година од иницирањето до завршувањето на овие поистапки е предолг, со оглед дека се работи за постапки иницирани од жртви на семејно насилство, па истите би требало да се решаваат приоритетно и итно. Самата состојба во која се наоѓа жртвата на семејно насилство, а често пати и децата кои се дел од семејната заедница бараат итноста во постапувањето. Неретко се случува жртвата на семејно насилство да замине од дома, а нејзиното дете да остане во домот на сторителот на семејно насилство. Во ваква состојба, наместо да може веднаш да се заштити детето, жртвата на семејно насилство мора најпрвин да поведе постапка за семејно насилство против својот брачен или вонбрачен другар пред Центарот за социјална работа. Откако ќе се заврши оваа постапка, понатаму жртвата на семејно насилство поднесува тужба за развод на бракот до надлежниот суд и бара да и се довери детето на чување, воспитување и делумно издржување. Понатаму, доколку со постапката за развод на брак не е побарано надомест за малолетното дете на име издршка поднесува тужба за определување на издршка. И на крајот, за да може да добие половина од подвижните и недвижните предмети кои ги стекнала заедно со својот брачен или вонбрачен другар за времетраењето на брачната односно вонбрачната заедница поднесува предлог за делба на имот.

Во продолжение ќе направиме осврт на постапките за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство, за развод на брак, определување на издршка и делба на имот како постапки кои најчесто се иницираат од страна на жртвите на семејно насилство.

Во постапката за извршено семејно насилство по предлог, на центрите за социјална работа, жртвата на семејно насилство или член на нејзиното семејство, судот може да му изрече привремена мерка за заштита од семејно насилство на сторителот на семејно насилство. Надлежниот суд на сторителот на семејно насилство може да му ги изрече следните привремени мерки за заштита од семејно насилство:

- да му забрани да се заканува дека ќе стори семејното насилство;
- да му забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно;
- да му забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството;
- да му определи отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд;
- да му забрани да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено;
- да го задолжи да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството;
- да му изрече задолжително издржување на семејството;
- да му нареди на тужениот задолжително да посетува соодветно советување;
- да му нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување;
- да го задолжи да ги надомести медицинските и други трошоци настанати од семејно насилство; и
- да му изрече било која друга мерка која судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

Предлог за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство може да се поднесе без оглед дали се води кривична постапка, а привремената мерка за заштита од семејно насилство може да трае најмалку 3 месеци, а најмногу 1 година.

Постапката за развод на брак жртвата на семејно насилство ја започнува со поднесување на тужба за развод на бракот, а доколку во бракот има малолетно дете(ца) истакнува и барање за доверување на малолетното дете(ца) на чување, воспитување и делумно издржување. Како доказ дека е жртва на семејно насилство кон тужбата ги приложува доказите од кои би се утврдил тој факт, со цел успешно завршување на постапката. Такви докази често се веќе споменатите пријави во полиција, одлука на центарот за социјална работа за спроведена постапка за семејно насилство, се разбира доколку има, и слично. Откако, ќе се заведе поднесената тужба за развод на брак, доколку во бракот жртвата на семејно насилство има дете(ца), тужбата заедно со доказите од страна на судот се доставува до надлежниот Центар за социјална работа, за истиот да даде свое мислење во однос на доверувањето на детето(цата) на чување и воспитување. Откако надлежниот центар за социјална работа ќе ги повика жртвата на семејно насилство и сторителот на семејно насилство

и ќе ја утврди фактичката состојба изготвува мислење на кого треба да му се довери детето(цата) на чување и воспитување и тужбата со доказите и даденото мислење ги доставува до судот. Понатаму судот закажува рочиште на кое ги повикува тужителот - жртвата на семејно насилство и тужениот – сторителот на семејното насилство. Врз основа на доставените писмени докази и распитот на странките во постапката судот носи пресуда со која бракот помеѓу странките го разведува и одлучува за доверувањето на детето(цата) на чување и воспитување. Во оваа постапка, во поглед на доверувањето на детето(цата) на чување и воспитување судот не е врзан за барањата на странките, а и за даденото мислење од страна на надлежниот центар за социјална работа.

Доколку во поднесената тужба за развод на брак и доверување на детето(цата) на чување и воспитување жртвата на семејно насилство не побарала да се определи и издршка за децата може да поведе посебна постапка за определување на издршка. Во тужбата за определување на издршка тужителот – жртвата на семејно насилство ја доставува пресудата за развод на бракот и доверувањето на детето(цата) на чување и воспитување, докази за нејзината имотна состојба и остварени приходи и поставува барање за висината на издршката која смета дека треба да и биде определена. Судот откако ќе ја заведе тужбата ги повикува странките и по разгледувањето на писмените докази, ги сослушува странките – тужителот односно жртвата на семејно насилство и тужениот – поранешниот брачен другар односно сторителот на семејно насилство, а доколку нема доказ за приходите и имотната состојба за тужениот го задолжува истиот да го достави. Врз основа на сите докази доставени во постапката за определување на издршка на крајот носи пресуда и го задолжува тужениот – поранешниот брачен другар на жртвата на семејно насилство во иднина да плаќа определен паричен износ на име издршка. Издршката се однесува најчесто на детето(цата), но постои можност доколку во бракот нема дете(ца) и за жртвата на семејно насилство со пресуда да се задолжи поранешниот брачен другар – сторителот на семејно насилство во иднина да и плаќа определен износ на име издршка. Истите одредби важат и во случај на вонбрачна заедница, односно и вонбрачното дете(ца) и вонбрачниот другар имаат право да бараат и со пресуда да им се досуди определен паричен износ на име издршка. Износот кој најчесто се досудува од страна на судот на име издршка за детето(цата) било да се од брачна било од вонбрачна заедница, како и за брачниот односно вонбрачниот другар се движи од 3.000,00 до 6.000,00 денари.

Постапката за делба на заеднички предмет или имот е вонпарнична постапка и во оваа постапка судот одлучува за начинот и условите на делбата на заедничкиот предмет односно имот. Предлог за делба на заеднички предмет односно имот,

жртвата на семејно насилство најчесто поднесува отакако постапката за развод на брак и постапката за определување на издршка ќе завршат односно одлуките во овие постапки ќе станат конечни. Судот и во оваа постапка одлучува врз основа на доставените писмени докази, ги сослушува учесниците – жртвата на семејно насилство и сторителот на семејно насилство, сослушува сведоци, а во оваа постапка најчесто се определува и вештачење за да може да се определи вредноста на недвижниот имот. Откако ќе се изведат сите предложени докази судот одлучува со решение во кое ги наведува податоците за предметот и начинот на делбата, физичкиот дел што го добива секој учесник и правата и обврските што ги има секој од учесниците во делбата. Во определени случаи можно е овие постапки да се завршат и со спогодба, но тоа е редок случај, кога станува збор за поднесување на предлог за делба на предмет односно имот од страна на жртва на семејно насилство.

Заклучокот од мониторингот е дека во граѓанските постапки за развод на брак и доверување на дете(ца) на чување и воспитување, определување на издршка и делаба на заеднички предмет односно имот жртвите на семејно насилство во 70% успеваат во споровите, а во 30% не се успешни во постапките. Но, во овие постапки проблемот е што речиси секогаш односно во високи 90% од конечните пресуди постои нереализацијата на истите. Така, во 90% од пресудите жртвата на семејно насилство не успева да реализира наплата на определениот износ на име издршка бидејќи извршителот на семејно насилство нема засновано редовен работен однос, а додека пак кај делбата на заеднички имот реализацијата не успева заради нерегулирани имотни односи, најчесто за недвижниот имот не се поседува Имотен лист, па решението за делба на имот тешко може да се реализира во реалноста. Од овој аспект, времетраењето на секоја од овие постапки по најмалку 6 месеци, а и нивната нереализација во праксата бара поитен третман на жртвите на семејно насилство пред се во центрите за социјална работа и во полицијата за да може и судското постапување да се одвива побрзо.

ПРАШАЛНИК ЗА НАБЉУДУВАЊЕ

И на крајот, како дел од овој извештај за резултатите од мониторингот на кривичните и граѓанските постапки го презентираме и прашалникот кој го пополнуваа набљудувачите додека траеше набљудувањето на овие постапки, подготвен од страна на Македонски центар за женски права ШЕЛТЕР ЦЕНТАР Скопје:

1. Час на започнување на судската постапка: _____;

2. Присуство на странките во постапката:

- а) тужител,
- б) тужениот,
- в) адвокат;
- г) обвинител;
- д) јавен правобранител;

3. Предмет на спорот: _____;

4. Начин на постапување на судијата во предметниот спор:

5. Заштита на правата на странките:

6. Еднаквост на граѓаните пред судот:

- 7.** Одржување на рочиште:
- а) подготвително рочиште;
 - б) рочиште за главна расправа;
 - в) главен претрес;

- 8.** Состав на судот:
- а) судија поединец;
 - б) совет;

- 9.** Застапување на странките:
- а) лично самите странки;
 - б) полномошник;

10. Учество на сведок или вештак во постапката:

11. Јавност во расправањето:

12. Право на судење во разумен рок:

13. Презумпција на невиност:

14. Право на информирање за обвиненијата:

15. Време и можност за подготвување на одбраната:

16. Право на обвинетиот на бранител:

17. Јазик на постапката и право на преведувач:

18. Непристрасност:

19. Час на завршување на судската постапка _____ ;

Датум _____ година

Набљудувач:

Место _____

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Устав на Република Македонија Сл. Весник на Р. Македонија бр. 52 од 22.11.1992 година;
2. Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи;
3. Закон за семејството Сл. Весник на Р. Македонија бр. 80/92 од 22 декември 1992 година; Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството Сл. Весник на Р. Македонија бр.9/96 од 19.02.1996 година; Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството Сл. Весник на Р. Македонија бр.38 од 17.06.2004 година; Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството бр. 33 од 20.03.2006; Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството Сл. Весник на Р. Македонија бр. 84 од 11.07.2008 година; Пречистен текст на Закон за семејство од 22.12.2008 година;
4. Кривичен законик Сл. Весник на Р. Македонија бр. 37/1996; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник бр. 80/99 од 17.12.1999 година; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник бр.04/02 од 25.01.2002 година; Закон за изменување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр.43 од 01.07.2003 година; Пречистен текст на Кривичен законик Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19 од 30.03.2004 година; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19/04 од 30.03.2004 година; Закон за дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр од 81/05 од 26.09.2005 година; Закон за изменување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр.60 од 15.05.2006 година; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр. 73 од 14.06.2006 година; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр. 73 од 14.06.2006 година; Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр.7 од 15.01.2008 година и Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик Сл. Весник на Р. Македонија бр.139 од 04.11.2008 година;
5. Закон за кривичната постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 15/97 од 03.04.1997 година; Пречистен текст на Закон за кривичната постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 15 од 07.03.2005 година; Закон за изменување и дополнување на Закон за кривичната постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 83 од 10.07.2008 година;
6. Закон за парничната постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 79/05 од 21.09.2005 година; Закон за изменување и дополнување на Закон за парничната постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 110 од 02.09.2008 година;
7. Закон за вонпарнична постапка Сл. Весник на Р. Македонија бр. 9 од 18.01.2008 година;
8. Прашалници со забелешки од набљудувачите на судските постапки во Скопје, Струмица и Струга.

MONITORING OF COURT PROCEEDINGS

MONITORING OF COURT PROCEEDINGS

I. INTRODUCTION TO THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

One of the fundamental values of the legal system of the Republic of Macedonia is the rule of law. The rule of law is exercised by equal applicability of the laws for all citizens of the Republic of Macedonia, and through the equitable opportunities given to all for access to the justice, access to the courts and all institutions of the system, through the constitutionally guaranteed right to file a complaint against the decisions passed by the Court of First Instance and the decisions reached by the State Administration Authorities. Nobody could be deprived of the right to refer to the court and to the State Administration Authorities for the purpose of protection of the rights guaranteed by the Constitution, as well as by the law and the international treaties. The Constitution of the Republic of Macedonia guarantees the freedom of man, which is considered sacred. In this regard, the presumption of innocence is also applicable, where no one is considered guilty unless proved otherwise by court decision, as well as the constitutional resolution granting damage compensation to the parties that have been unlawfully deprived of their liberty, who have been arrested or unlawfully sentenced. In addition to this, in correlation with the foregoing, the retroactive validity of the laws is banned, i.e. nobody may be convicted for a deed, which before its commitment, has not been considered a deed punishable by law or under other regulation, for which, no punishment has been provided (*nullum crimen sine lege, nula poena sine lege*). The Constitution also bans two trials for the same deed (*non bis in idem*), i.e. repeated trial for a deed for which there is an effective court decision. There is a provision in the Constitution guaranteeing that the freedom of man is sacred and it may only be limited to a person deprived of his liberty by court decision, who has to be brought before a judge immediately or no later than 24 hours from the time of his deprivation, and such a judge should establish whether such deprivation of freedom is founded or groundless.

The authorities of the Republic of Macedonia in compliance with the Constitution of the Republic of Macedonia are divided into legislative, executive and court authority. The legislative authority is represented by the Assembly of the Republic of Macedonia, which has between 120 and 140 members of the parliament. The executive authority

is represented by the President of the Republic of Macedonia, as an executive body, while the Government of the Republic of Macedonia composed of its president and the ministers, which represent a collective body. The government administration is composed of the ministries managed by the respective ministers and the administration authorities, as well as the organizations provided by law. The legal authority is exercised by the courts. They are independent from both the legal and the executive authority. The legal authority is organized through the basic courts, the appellate courts, the Administrative Court of the Republic of Macedonia, as well as the Supreme Court of the Republic of Macedonia. The courts pass their decisions in the name of the people of the Republic of Macedonia, which are based on the Constitution of the Republic of Macedonia, as well as the laws and the international treaties ratified in accordance with the Constitution, which are the source of the law.

Taking into account the rule of law, as one of the basic principles of the constitutional structure of the Republic of Macedonia, as well as the guarantee of freedoms and rights of both the man and the citizen, it is inevitable to ask the question regarding the existence of a governmental authority that will prosecute the ones who commit criminal offences before the courts of the Republic of Macedonia. Such a governmental authority is the Public Prosecutor's Office of the Republic of Macedonia, which is organized and based on the hierarchy and subordination principles. The basic function of this authority is to prosecute the ones who have committed criminal offences and other punishable acts provided by law and thus exercise and safeguard the fundamental values of the Constitution of the Republic of Macedonia.

II. Guarantee for the basic freedoms of both the man and the citizen

As one of the basic principles, on which the constitutional system of the Republic of Macedonia is based, is the protection and guarantee of the basic freedoms of the man and the citizen. Therefore, in case of violation or abuse of the human rights, a judicial protection is provided for the persons whose rights have been violated. The judicial protection of the human rights and the basic freedoms has been even more strengthened by the ratification of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by the Republic of Macedonia. With the ratification of this Convention, it has become an integral part of the legal system of the Republic of Macedonia and is an applicable law. Therefore, the courts of the Republic of Macedonia in passing their

decisions may directly apply the Convention, i.e. their decisions may be based on the provisions included in this Convention. It is another question whether the courts apply or do not apply the same, however the possibility exists. In future, it would be of great significance that the court decisions are based not only on the Convention for protection of the human rights and the basic freedoms, but also on all other conventions ratified by the Republic of Macedonia that represent an integral part of the legal system of our country. The truth is that the provisions of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, are indirectly incorporated i.e. elaborated in particular laws that are a part of the legal system of the Republic of Macedonia. However, it would be good, for the sake of increasing the confidence of the citizens in the judicial system, if the courts in the explanation of their decisions refer to the convention-related law.

III. Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in correlation with the Penalty Code of the Republic of Macedonia

The right to life is one of the fundamental and most important rights guaranteed by the Constitution of the Republic of Macedonia, while the protection of the right to life is also guaranteed by the Penalty Code of the Republic of Macedonia, resulting from Article 2 of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The incorporated and protected right to life in the legal system of the Republic of Macedonia may be seen from the position taken by the criminal offences against life and body in the Penal Code. Thus, the position in the special section of the Penalty Code dealing with criminal offences against life and body, such as Murder, and the privileged forms of the criminal offence murder, such as Murder due to noble causes, Murder due to negligence, Murder in a jiffy, Murder of a child during childbirth and alike, articulates the significance of the right to life, and this group of criminal offences also includes the criminal offences, such as Bodily injury and Severe bodily injury. In this regard, the fact should be emphasized that in the Republic of Macedonia the death sentence is abolished even for the ones who have committed the most severe criminal offences. Thus, once again the significance and the protection are emphasized, which the right to life is granted within the Republic of Macedonia.

In addition to this, Article 3 of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms bans torture, while Article 4 bans slavery and forced labor, whereas Article 8 of the Convention provides the right for respecting both the private

and the family life. These bans in the Penalty Code of the Republic of Macedonia are incorporated in the criminal offences against the freedoms and rights of the man and the citizen. So, among the protected rights of the man and the citizen there is also the right to integrity of the personality of the man, and a significant place in this law is reflected in its existential valuation in the legal system of the Republic of Macedonia. This group of criminal offences the ones that should be emphasized are as follows: The violation of the equality of the citizens, Coercion, Unlawful deprivation of freedom, Torture, Unlawful search. In addition to these are the criminal offences against the sex freedom and sex moral as well as the criminal offences against the marriage and against the youth, i.e. their inclusion in the Penal Code are a guarantee that the rights provided by the Convention are guaranteed and protected in case they have not been observed. This means that the governmental mechanism for criminal prosecution is represented through the Public Prosecutor's Office, as an authority, which, in the criminal proceedings, is the sole authorized plaintiff and its basic activity is to prosecute the criminal offenders, except in extraordinary cases, when an injured party itself may act as a subsidiary plaintiff, i.e. a private plaintiff in the legal proceedings.

IV. Criminal Procedure Law

The Criminal Procedure Law begins with one of the fundamental principles that guarantees that no one who is innocent may not be convicted and the guilty person will be pronounced a criminal punishment under the terms provided by the Penal Code and based on a lawfully initiated legal proceedings. This is a great guarantee for the person who is suspected or accused of committed criminal offence, which gives a guarantee that if such person has not committed the suspected offence, the same will be released from the accusation. Here, an emphasis is also placed on Article of the Convention where it is provided that there should not be any unlawful penalty and the same has also been provided by the Constitution of the Republic of Macedonia. For the criminal law, of significant interest is the defining of the criminal offence as an unlawful act prescribed by law as a criminal offence or whose characteristics are provided by law. This means that a criminal offence may be considered only a specific conduct of the one who committed such an offence, which fully corresponds to the law definition for a criminal offence, its description in the Penalty Code. The ban for retroactive validity of the Penal Code is also a guarantee for the observance of the human freedoms and rights and it represents an impossibility for uncertainty about particular person, who at a given time, has committed something that is not considered a criminal offence, however, in future if the law changes,

and such offence is incriminated, such person will be punished. In this context, it should be pointed out that in addition to the strict validity of the ban on retroactive effect of the law, there is also a compulsory use of not so strict criminal law, and thus, in case after the commitment of the criminal offence the penalty code is changed once or more times, the law that is not so strict will be applied. Such a provision is provided in the introductory part of the Penalty Code and the same is raised to the rank of a constitutional and lawfully guaranteed principle. This situation does not mean a collision with the legality, but it represents a reflection of the democratic structure of the legal system. In the assessment of the question which law is milder for the one who has committed the criminal offence, the first criterion taken is the presence of such criminal offence, and therefore, in case the incriminated action according to the new law is not considered a criminal offence, it means that the new law is not so strict for the defendant. Analogue to this a milder law is the law that ensures pronouncing a milder sentence, conditional sentence or court warning, taking into consideration the mitigation of sentence institute.

The criminal sanctions provided by the Penalty Code are as follows:

- punishments;
- conditional sentence;
- court warning;
- safety measures; and
- educational measures.

The rules of the procedure provided by the Criminal Procedure Law are also provided to ensure a fair trial, equality of the citizens before the court, protection of the rights of the defendants with a guarantee that if the guilt is not proven, the defendant will be released from any responsibility. In this regard, it is noteworthy to mention the principle of presumption of innocence, as a principle provided not only by the Criminal Procedure Law, but also by the Constitution of the Republic of Macedonia, and it ensures that the accused person for a criminal offence will be considered not guilty until proven contrary in the legally conducted legal proceedings in a competent court. The Criminal Procedure Law guarantees the rights to the accused person for a committed criminal offence, and such rights are as follows:

- right to information for the accusation in a language understandable for the defendant;
- advise the defendant that he may engage a lawyer who will defend him in the legal proceedings;
- advice on the right that the defendants may defend himself by not responding;

- leaving sufficient time and opportunity for preparation of the defense;
- right to inform a family member of the defendant in case of arrest or deprivation of freedom;
- right to fair and public trial, within a reasonable time, by a competent, independent and unbiased court;
- presence at the trial and personal defense or a defense conducted by a lawyer of his choice, and in case he/she cannot afford to pay defense attorney, such party will be granted a defense attorney for free when this is required by the interests of the justice;
- not to be forced to give a statement against himself or his relatives or admit a guilt;
- to be present during the interrogation of the witnesses and be entitled to ask questions.

In case of violation of the rights of the accused person, especially in case of illegitimate deprivation of freedom, unlawful detention or unlawful accusation, the defendant is entitled to ask for:

- damage compensation from the budget funds;
- rehabilitation;
- and other rights provided by law.

The courts acting on the criminal cases shall judge within the limits of their powers and competences provided by law. In the first instance, the court shall be composed of two arbiters and three judges jurors for criminal offences for which the sentence is up to 15 years or life imprisonment, while the criminal offences for which shorter sentence is pronounced, the court shall be composed of one judge and two judges jurors. In the second instance i.e. in the appealing and the second instance proceedings, the court shall be composed of a chamber composed of five judges for criminal offences for which a sentence of 15 years or life prison is pronounced, and the chamber shall be composed of three judges for criminal offences for which milder sentence is provided. In the appealing trial procedure, the chamber shall be composed of two arbiters and three judges jurors. In the third instance, i.e. in case of extraordinary legal remedies, the court shall be composed of five judges. The investigative actions conducted before the First Instance Courts shall be carried out by an individual investigative judge, and also an individual judge shall reach sentence for the criminal offences of which pecuniary fine or three years' prison sentence is provided.

The local competence as a rule is determined according to the area where the criminal offence has been committed or attempted. There are exceptions to this rule, and therefore the regional competent court may be the court in which region the defendant

resides or abodes and in case of conducting criminal proceedings brought by private criminal lawsuit.

The parties of the criminal proceedings are the public prosecutor and the defendant. As an exception, instead of the public prosecutor, the injured party may appear as a subsidiary plaintiff, and in this case, the public prosecutor will withdraw from the criminal prosecution. In such a case, the injured party will be given a deadline to state whether it will continue with the conducting of the criminal proceedings or not. Another exception of this rule is when the public prosecutor acts as an authorized plaintiff in criminal proceedings, which are initiated under the private lawsuit by the injured party. In the Penalty Code of the Republic of Macedonia, the criminal offences are exactly and precisely defined, for which the proceedings are instituted under private lawsuit. As an example, the criminal offence Bodily injury, Slander, etc., may be mentioned, for which, the proceedings are instituted as previously stated i.e. by filing of a private lawsuit by the injured party. Each defendant is entitled to a chamber of defense. The injured party may provide a defense attorney alone or it may be provided by his legal representative, marital or extra-conjugal partner, relatives and alike. The defense chamber in criminal proceedings may only be a lawyer. The possibility should also be mentioned here that more accused persons may be represented by one defense attorney, but attention should be paid to the conflict of interests among the accused persons, and if one person has more defense attorney. The Criminal Procedure Law also provides rules when it is compulsory that the defendant should have a defense attorney during the proceedings. Such cases are the following ones:

- if the defendant person is dumb, deaf or incapable of defending himself successfully or if criminal charges are brought against him for which a life imprisonment sentence is prescribed, then such a person should have a defense attorney even during the first investigation;
- if an indictment is brought against him due to criminal offence for which 10 years' imprisonment sentence is provided or heavier imprisonment sentence, then the defendant must have a defense attorney in the time when the indictment has been submitted to him;
- if there is a trial in absence of the defendant, then he/she must have a defense attorney when a decision is passed for a trial in absence of the defendant.

In all above stated cases of compulsory defense, if the defendant has not engaged a defense attorney alone, or some of the persons who may on his behalf engage a defense attorney, then the court ex officio appoints a defense attorney from the layers registered in the directory of lawyers of the Bar Association of the Republic of Macedonia.

There is also a rule when compulsory defense is not provided, and criminal proceedings are instituted for a criminal offence for which imprisonment sentence of over one year is provided, then the defendant, upon his request, may have a defense attorney if he/she cannot afford to pay the defense costs himself.

The course of the criminal proceedings may be divided in several stages, as follows:

- prior proceedings (pre-investigation and investigation procedure);
- main hearing.

There is a general responsibility for all to report a criminal offence to be prosecuted *ex officio*. This responsibility applies to the governmental authorities, institutions exercising public powers and other legal entities, however, every citizen will also have this responsibility. Even when there is a possibility that the non-reported may be considered a criminal offence, of course, if provided by law.

The criminal charges are brought always to the competent public prosecutor. If the criminal charges are filed to another competent authority, then this authority shall immediately inform the competent public prosecutor about it.

In the pre-investigation procedure, the interior ministry services shall take actions for finding the criminal offenders, their accomplices, and shall also provide the traces for the criminal offence and the objects that may be used as evidence, and notifications may also be collected, which may contribute to successful conducting of the criminal proceedings. Based on the collected information, the Ministry of Interior prepares a criminal report stating the evidence for the criminal offence, and submits the same to the competent public prosecutor. In case the Ministry of Interior deems that there are no grounds for filing criminal charges, in such a case, it should be obliged to inform the competent public prosecutor.

When filing the criminal report to the competent public prosecutor, he/she shall review it evaluates whether it is founded or not. So, if the criminal report is unfounded, i.e. there are no grounds to suspect that the accused has committed the criminal offence, then such case is not a case to be prosecuted *ex officio*, and if the criminal offence has expired or it is covered by amnesty or pardon, then such criminal report is rejected by reaching a decision about the same. In case of founded criminal report, the public prosecutor shall file a request to the competent court for conducting investigation, by which the investigative procedure begins.

The investigative procedure formally starts once the investigative judge, regarding the request for conducting investigation, shall reach a decision for conducting investigation and the same shall be submitted both to the public prosecutor and the defendant. The investigation is instituted against the person for whom there is founded doubt that the

same has committed a criminal offence. During the investigation evidence and data are collected that are crucial in deciding whether an indictment will be instituted or the procedure will be stopped, evidence for which there is a risk of not being repeated at the main hearing or their derivation will be difficult, as well as other evidence in favor of the procedure which enforcement would be viable. In this regard, and in accordance with the Criminal Procedure Law, the investigative judge may undertake the following investigative actions:

- search of a home or a person;
- temporary securing and seizure of items or property;
- examination of the defendant;
- hearing of witnesses;
- expert witness procedure.

After enforcing the investigative actions, and especially during a search of a home or a person, or temporary securing or seizure of items or property, or providing of presence of the defendant during the investigation, the investigative judge shall cooperate and be in touch with the officials of the Ministry of Interior.

Once the investigation has been completed, the criminal proceedings before the court may be held based on the indictment filed by the public prosecutor, i.e. the damaged party as a plaintiff. Based on the data collected during the investigation, the public prosecutor shall prepare an indictment and shall submit it to the court, and by its submission, the criminal proceedings will be initiated against the defendant.

After the receipt of the indictment, the president shall determine by order the date, hour and place of the main hearing. At the main hearing, the defendant and its defense attorney, the plaintiff and the damaged party, as well as their legal representatives and proxies, and an interpreter, shall be invited. If witnesses and experts are proposed in the indictment or in the private lawsuit, they shall be invited, and if the court deems that their presence at the main hearing is not necessary, in that case they will not be invited by the court. The plaintiff and the defendant have the opportunity to repeat the proposals that have not been accepted by the president of the chamber. Regarding the submission of the summons to the defendant, it is important to point out that in this stage of the criminal proceedings the summons to the defendant must be submitted at least 8 (eight) days prior to the main hearing, thus leaving him sufficient time to prepare his defense. With regard to the role of the injured party in this stage of the proceedings, we would like to point out that even if it does not appear at the main hearing, there are no obstacles for postponing the main hearing, where his statement on proprietary legal claim should be read. However, the summons of the injured party warns that if the public prosecutor withdraws the accusation, and the injured party is not present at the main hearing, it will

be deemed that he/she does not want to continue the prosecution. The parties and the injured party may also, after the convening of the main hearing, ask that new witnesses and experts are invited or may collect additional new evidence and they shall state in their which facts should be proven and by which proposed evidence. If the president of the council does not accept this proposal, it may be repeated at the main hearing. On the other hand, the president of the chamber may also, without any proposal given by the parties, order deriving of new evidence for the main hearing, about which, he shall inform the parties prior to the beginning of the main hearing. At the request of the parties, the president of the council may allow postponement of the day for holding the main hearing, and he may also alone, without any proposal by the parties, postpone the date for holding the main hearing if there are reasons for it.

In case the plaintiff withdraws the indictment prior the commencement of the main hearing, the president of the Council may stop the criminal proceedings with a decision. The decision for stoppage of the criminal proceedings shall be submitted to the parties and to the injured party with a special note addressed to the injured party that he may also continue the prosecution of the defendant alone as a subsidiary plaintiff. The injured party shall have a period of 8 (eight) days to state whether he/she will continue the prosecution as a subsidiary plaintiff, i.e. if he/she fails to inform the court within this period of 8 (eight) days, it will be considered that he/she has given up the prosecution.

The main hearing is a public one and it may be attended by adults who may not have weapons with them, except the employees of the court police and the security services of the penal-correction institutions. In case the president of the council deems it necessary, he/she may during the main hearing exclude the public for the sake of:

- keeping secret i.e. secrecy;
- maintaining the public order;
- protection of the moral;
- protection of the personal and intimate life of the defendant, the witness or the injured party;
- protection of interests of the minor child (the public is always excluded in criminal proceedings against minors).

The exclusion of the public does not apply to the parties, the injured party, their representatives and to the defense attorney. The Council may allow presence of some officials, such as scientists and public officials in cases when the public is excluded, and upon the request of the defendant, it may also allow presence of his/her spouse or extra-conjugal spouse and his/her close relatives. In case of excluded public, when there are some persons present at the hearing, as mentioned above, all these persons are obliged to keep confidential and secret everything they hear in the course of the main

hearing, and the court shall make them aware of this obligation and shall warn them that disclosing a secret is a criminal offence punishable by law. The president of the council when excluding the public shall reach a decision regarding it, and such decision shall be explained by stating the reasons for exclusion of the public. Against this decision, the dissatisfied party in the proceedings is not entitled to file a special complaint, but this decision may be appealed only by disputing in regards to the main subject matter.

The president, the council members and the clerk must continuously be present at the main hearing. The main hearing shall be managed by the president of the council who:

- examines the defendant;
- examines both the witnesses and the experts;
- gives floor to the chamber members, to the parties, the injured party, to the legal representatives, the proxies, to the defense attorney and to the experts.

The president of the court shall, when holding the main hearing, fully review the factual condition based on all available evidence that will be derived during the hearing, and shall establish the truth, remedy the reasons and the obstacles that may lead to prolongation of the proceedings.

The course of the proceedings is precisely determined by the Criminal Procedure Law, however this law leaves space for exceptions of the regular course of the debating when there are justified reasons for it, such as:

- the number of defendant;
- the number of criminal offences;
- the volume of the evidence material.

The president of the chamber is responsible for keeping the order in the court room and shall maintain the dignity of the court. Therefore, the president of the chamber shall always, before the beginning of the debate about the subject-matter, warn all attendants to behave properly and not do disturb the order in the courtroom. In case someone of the attendants disturbs the order, the president of the council is authorized to expel him/her or may punish him/her with a pecuniary fine. At the same time, due to the safety of all attendants in the courtroom, the president of the chamber may order that the persons attending the hearing are searched before entering the courtroom. In addition, when speaking about the public during the trial, it is noteworthy to mention that it is not allowed to make film and television shootings of the trial, however, as an exception, it may be allowed for defined public hearing, however with prior approval obtained from the President of the Supreme Court of the Republic of Macedonia. If the TV shooting is approved, and when there are justified reasons for it, the council responsible for the main hearing, has an authorization to decide not to approve shooting of particular parts of the main hearing.

When the hearing starts, the president of the council shall always conclude which are the invited persons attending the hearing and shall determine whether there are appropriate conditions for its holding. In this regard, if the defendant refuses to come after being duly summoned, i.e. he/she does not give any justification for not coming to the hearing, the president of the council may order his forceful coming, which will be conducted with the assistance of the employees of the Ministry of the Interior. Further, the defendant may be pronounced a detention measure during the hearing, in order to ensure his presence, and there is also a possibility to hold a trial against him in his absence in case he has escaped or is not accessible to the prosecution authorities, while there are particularly important reasons for holding such trial, despite his absence. There shall be a proposal given by the public prosecutor to have a trial in absence of the defendant, and in such a case, the defendant shall obligatorily be appointed a defense attorney *ex officio* who will defend his interests. It should be pointed out that if the witness or the expert witness do not come to the main hearing despite being duly invited and if they fail to justify their absence, they will be forcefully made to come with the assistance of the employees of the Ministry of Interior, and they may also be punished to pay a pecuniary fine.

The main hearing when started shall uninterruptedly last to its completion, except when the legal conditions have been fulfilled for its postponement or its discontinuance. The main hearing may be postponed only in case new evidence should be provided and when found that the defendant, after committing the criminal offence, was diseased by temporary mental disease or temporary mental disturbance. In such a case, the president of the chamber shall pass a decision for postponement of the hearing and shall determine the date and the hour in this decision for continuation of the hearing, and if possible, the same decision shall provide for collection of evidence that may further be derived or would be difficulties for deriving the same. No special complaint may be lodged against this decision. When the postponed hearing starts, it will be continued from the point it was stopped in the previous hearing, except when there is a change in the court chamber or 60 days have elapsed from the date of the previous hearing, in which case, the main hearing shall start from the very beginning. The interruption of the main hearing may be allowed when a rest is necessary or for a short time that is needed to collect specific evidence or for the sake of preparation of the accusation or the defense. When the main hearing is discontinued, it shall always continue before the same council. In case when the main hearing cannot continue before the same council or if the interruption lasted for more than 30 days, the main hearing shall again start from its very beginning.

Minutes shall be taken in the course of the main hearing. The minutes shall include the essential matters presented at the hearing, such as the presentation of the

accusation, proposing evidence, statement of the defendant, statement by the injured party, the witnesses or the legal experts. The minutes shall also include the decisions of the proceedings passed by the president of the chamber. The minutes, in its introductory part, shall include the appointment of the court where the hearings will be held, the place and the time of the hearing, name and surname of the president of the council, as well as of the council members and the clerk keeping the records, particulars about the plaintiff, the defendant, the defense attorney, the damaged party and his legal representative or proxy, the interpreter, the description of the criminal offence subject to the hearing, as well as whether the hearing is public, or closed one, in which, the public is excluded. After completion, i.e. conclusion of the hearing, the report shall be signed both by the president of the council and the clerk, while the parties involved in the proceedings do not sign the same. The parties involved in the proceeding are entitled to receive the minutes regarding the course of the main hearing. It should also be noted that the minutes of the main hearing shall included the full disposition of the judgment and shall be stated whether such judgment has been pronounced in public or not. The pronouncement of the judgment contained in the report is a source for preparation of the written judgment.

The main hearing shall always start by reading the indictment, and immediately after such reading, the defendant is interrogated. After the defendant has given his statement, evidence shall be derived, i.e. proving procedure follows, in which, the witnesses, the experts witnesses, and the damaged party are examined. During the interrogation of the witnesses, the legal experts and the injured parties, before giving a statement, the president of the council shall advise them that they are obliged to present everything they know and that giving a false statement is a criminal offence punishable by law. After completion of the proving procedure, the presentation of the final statements will follow. Then the president of the council gives floor first to the plaintiff, then to the injured party, the defense attorney of the defendant, while the last final statement is always granted to the defendant. After presentation of the final words, the main hearing is concluded by the president of the council and then withdrawal of the council follows for the purpose of counseling, voting and reaching the judgment. The judgment may be:

- a judgment rejecting the accusation;
- a judgment releasing the defendant from the accusation; and
- a judgment pronouncing the defendant guilty.

The judgment shall be pronounced immediately, and if the court is unable to pronounce it on the same day when the main hearing is completed, the pronouncement of the judgment may be postponed for not more than 3 days. The pronounced judgment shall be prepared in writing. The written judgment shall be prepared no later than 15

days, while the complex cases shall be prepared within 60 days, which period may not be exceeded. The judgment shall always be signed by the president of the council and by the recording clerk, and a certified signature of the same shall be submitted to the plaintiff, to the defendant, his defense attorney, and if applicable, to the injured party. The periods for filing a regular legal remedy i.e. complaint runs from the date of submission of the judgment to the defendant. The filed complaint shall be decided by a higher court, i.e. the Appellate Court and it may confirm the First Instance Court judgment, change it or revoke it and return the case to the first instance court for repeated consideration.

In the criminal proceedings, and in accordance with the Criminal Procedure Law, in addition to the regular legal remedy, i.e. complaint, extraordinary legal remedies are provided, such as:

- repeating of the criminal proceedings (to be decided by the court council, which judged in first instance in earlier proceedings);
- an extraordinary mitigation of the penalty (decided by the Supreme Court of the Republic of Macedonia);
- a request for protection of the legitimacy (decided by the Supreme Court of the Republic of Macedonia);
- a request for extraordinary reconsideration of the effective judgment (decided by the Supreme Court of the Republic of Macedonia);

In the past period, while before the completion of the monitoring of the criminal proceedings, specifically for the criminal proceedings, the most monitored were the proceedings for the criminal offences, such as Bodily injury, Severe bodily injury, Non-payment of alimony, Sex assault to a child, Taking away of a minor and some other criminal offences.

V. Assessment and result of the monitoring in the criminal proceedings

The conclusion for the monitoring of criminal proceedings related to the prepared Questionnaire and the opinion of the observers would be as follows:

1. Hearing starting hour

With regard to the commencement of the hearing, it must be underlined that the observers have found that there is deviation of the hour stated in the summons, i.e. about the factual start of the trial. This means that there is a delay, however, such a delay does not exceed from 30 minutes to 1 hour. The reason for this is most probably the

inability of the court itself, when preparing the time schedule, to foresee how long one trial will last, i.e. how long will take the interrogation of the defendant, hear a witness or the like.

2. Presence of the parties during the proceedings

With regard to the presence of the parties at the proceedings, the conclusion of the monitoring is that the public prosecutor, as an authorized plaintiff in the criminal proceedings has always been present at the hearings, except in cases when he was prevented to attend the hearings due to illness or due to some other similar reasons, which is not a problem. However, as regards the presence of the defendants, they appear at the main hearing, unless, of course, if they have not been duly summoned or have been inaccessible to the prosecution authorities. Normally, if the accused ones do not appear at the main hearing, they will be adjourned since there are no conditions for holding them, except in the cases of trials without their presence. As for the defense attorneys of the accused ones, they have regularly attended the hearings, and are very rarely absent from the hearings, except as mentioned for the public prosecutor, in case of health problems or in case the same has been engaged for another case at the same time. The defense attorneys would not afford the luxury to be absent without any unjustified reason, since the court may punish them with a pecuniary fee at any time due to unjustified absence because the absence of the defense attorney also leads to postponement of the main hearing and thus the criminal proceedings will be prolonged as well.

3. Way of acting of the judges during the hearing

As regards the acting of the individual judges or the presidents of the chambers (depending on what criminal charges the criminal proceedings have been instituted), a general conclusion of the monitoring is that they act with their professionalism and knowledge. Occasionally there comes to an infringement of the proceedings provisions or wrong establishment of the factual situation. The truth is that some judges are more expeditious than others, but it is a relative issue, and therefore it is ungrateful to say that one case is completed at one hearing, while 5 hearings have been necessary for another one. In order to close the main hearing, all requirements shall be fulfilled for it, such as the presence of the parties, interrogation of the defendant, hearing of the witnesses, and the like. It happens in some proceedings that all invited for the hearing to respond accordingly to the summons, and in such a case, the judge once he has undertaken all proceedings action in accordance with the Criminal Procedure Law, may close the hearing. A general conclusion is that the judges act conscientiously regarding such proceedings and in accordance with the law, and they attempt to be faster and efficient in resolving their cases.

4. Protection of the rights of the parties

In regard to the protection of the rights of the parties involved in the proceedings, the observers have noted that the rights of the parties are being safeguarded. We would deal more with the rights of the defendant as a party in the proceedings than the defendant as a party, in order to elaborate of this issue. This is so considering the fact that the prosecutor acts from a position of an authorized plaintiff having a main task to prosecute the ones who have committed the criminal offences. It must be noted that the court and the plaintiff and the prosecutor are treated equally in the proceedings, as equal parties that may take process actions in the proceedings. As far as the defendant is concerned, all his rights are guaranteed during the proceedings and they are observed. Thus, the defendant is always advised that he has the right to remain silent and defend himself by not responding to the questions, and also that he is entitled to have a defense attorney selected by him, and if he cannot afford to pay alone, the court shall find him a defense attorney ex officio (if a criminal offence is in question, for which 1 year imprisonment sentence is provided). Respecting the principle for presumption of innocence is of special importance, i.e. that the defendant is considered innocent until the contrary is proven. Bearing this in mind, the defendant has all the conditions available to have a fair and legal proceedings instituted against him.

5. Composition of the court

As regards the composition of the court, the observers have noted that the court acts in a council for the criminal proceedings. The number of council members depends on the type of the criminal offence and the threatened sentence for it. Thus, in the first instance, i.e. in the proceedings before the basic courts, the courts reach decisions in a chamber composed of two judges and three judges-jurors for criminal proceedings for which an imprisonment sentence of 15 years is prescribed, or a life imprisonment sentence, while in the council of one judge and two judges-jurors is for criminal proceedings for which lighter punishment is prescribed, while for the criminal proceedings for which a pecuniary fine is prescribed or imprisonment sentence of 3 years, the proceedings are conducted by one individual judge.

6. Right to defense attorney

With regard to the issue as to whether the defendant defends alone in the proceedings or engages a defender i.e. defense attorney, it is a general conclusion of the observers that in most cases the defendants are represented by a defense attorney in the criminal proceedings. This is normal since the defendant in most of the cases is an ignorant party, however, even if he/she was not ignorant, the defendant is certainly in stress and if he/she were to defend alone, in that case there is a fear in him that he would

do something wrong that might damage his position. Therefore, in such cases, the lawyers represent the defendants as defenders in the proceedings, using their knowledge and professionalism, thus being a great guarantee for the accused ones that the proceedings will be ended up in most possible favorable decision for them. We would underline again that here the defendant is given the possibility to have a defense attorney ex officio if he cannot afford to engage him/her alone, while the conditions will not be fulfilled for a compulsory defense if the criminal offence committed is one for which an imprisonment sentence of 1 year is provided.

7. Participation of witnesses and expert witnesses during the proceedings

As regards the participation of witnesses and expert witnesses in the proceedings, the observers found that the experts regularly respond to the court summons. This is especially true if bearing in mind that they are professionals earning money by their expert findings and opinions in various fields, which they give to the court to meet the requirements of the proceedings. As for the presence of the witnesses at the proceedings, they are not so willing to respond the court summons because they are most often scared to be witnesses in criminal proceedings or in any proceedings at all, since they do not know what is expected from them when they appear in the courtroom. Therefore, there are many cases when they do not respond to the court summons, and therefore in the main hearing when they are called along with police, they really have problem with their duty to give a statement as witnesses in the proceedings.

8. Publicity of the proceedings

As regards the issue for the publicity of the proceedings, the observers have found that it is constantly present in the course of the proceedings. This means that the presence of any adult is allowed who wants to attend the hearing and there has not been any problem in this regard so far. Of course, an exception to this are the criminal proceedings instituted against juveniles, where the public is excluded, i.e. the court reaches a decision at a non-announced hearing, as well as in cases when the public is excluded due to safeguard of the moral, for secrecy reasons, safeguarding of the personal and intimate life of the defendant, of the injured party, and for the sake of keeping the public order and peace. In practice, sometimes the proceedings may be recorded i.e. televised, but only specific stages of the proceedings previously approved by the President of the Supreme Court. Such recordings are thereafter a main topic in the breaking news of all TV companies. This has been a practice so far for the major criminal proceedings held in the past period, such as the Bacilo (sheepfold), Jug(South) and Jug 2 (South). Zmisko oko (Snake eye), the case with the army tanks and other interesting proceedings for the public.

9. Right to trial within a reasonable time

As far as the issue of a trial within a reasonable time is concerned, the observers have found that the proceedings sometimes take too long, and are unnecessarily prolonged. It is not thankful so much to write about the trial proceedings within a reasonable time. This is due to the fact that as first and basic question set is what is a reasonable time and whether the court observes it? Apart from the criminal proceedings being conducted against minors for which under the Law on Juvenile Rights is provided that the proceedings must be completed within a period of 6 months, while for all other proceedings there is not such a deadline, and objectively speaking it is impossible to set such a deadline. Whether such period is reasonable or unreasonable must always be judged by specific objective criteria, such as the complexity of the case, the number of accused parties, number of witnesses and the like. For instance, when the proceedings took place for the “Snake eye” case, there were above 50 accused persons, and there was the same number of witnesses and protected witnesses, and if 1 hour is required to interrogate each accused, witness or protected witness, expert witness or the like, then we come to the figure of 200 hours necessary for trial. Taking into account these objective circumstances, the court was at session every working day, spending at least 8 hours a day. With this way of acting, the proceedings in first instance were completed for almost 2 months, which proceedings may be considered as completed within a reasonable time. However, there is always a subjective moment, such as for example the non-appearance of the defendant at the convened hearings. Under such circumstances, the proceedings may even last 5 years, which could not be treated as a trial within an unreasonable time, and thus, on these grounds, it happens that the defendant files an application to the European Court for Human Rights in Strasbourg stating that his trial was not completed within a reasonable time. This means that as a criterion for reasonable time or unreasonable time cannot always be foreseen by previously made scenarios that such and such trial should be completed within this or that period. It is always being reviewed whether some hearing has been or has not been adjourned with an justified reason, whether there has been someone’s fault for such adjournment, whether the trial judge undertakes all actions in compliance with the Criminal Procedure Law aimed at conclusion of the main hearing or not, and some other similar criteria.

10. Presumption of innocence

As for the presumption of innocence issue, the observers have noted that this principle, i.e. the innocence presumption of the defendant during the criminal proceedings is being respected. The defendant in the proceedings enjoys all rights recognized by the Constitution, as well as the laws and the international treaties ratified in conformity with

the Constitution. Therefore, in this regard, the principle of presumption of innocence, i.e. the defendant is considered innocent until the contrary is proven, thus providing that someone who is innocent is not convicted, while the defendant should receive an appropriate criminal sanction provided by the Penal Code based on the lawfully enforced procedure. Having this principle in mind, the presumption of innocence principle, the defendant has all freedoms and rights, with possible limitations provided by the Criminal Procedure Law until an effective judgment is reached, for the sake of successful completion of the proceedings.

11. Right to information regarding the accusations

As regards the right of the defendant to be informed about the accusations, the observers have found that it could not be stated with a certainty that the it is always fully observed. This is one of the fundamental rights of the defendant in the criminal proceedings, which means that the defendant must always be informed in his/her native language. When the proceedings has reached the phase of the main hearing, fist the indictment shall always be read to the defendant in the proceedings before being interrogated, i.e. in the course of it, first the request for conducting an investigation is read to the defendant , which is filed by the public prosecutor, and then his/her interrogation takes place. This is particularly important due to the reason that the defendant must be fully informed about the charges brought against him/her, which is the offence he/she is charged with, and in this manner, the defendant will be able to prepare his defense in the best possible way. In addition, in the police procedure as well, if the person is suspected that he has committed a particular criminal offence, and the same has been detained or deprived of freedom, the reasons must be stated for the same, and this person may be detained in the police not more than 24 hours, in which period, he/she must be brought before an investigative judge who will decide whether the detention or the arrest is lawful or not.

12. Period and possibility for preparation of the defense

In relation to the issue about the time period and the possibility for preparation of the defense, the observes have found that the defendant is given sufficient time and opportunities to prepare his defense. The provisions of the Criminal Procedure Law provide a sufficient guarantee that the defendant will have enough time to prepare his defense. Thus, when the court receives the indictment filed by the public prosecutor, the same shall immediately be submitted to the defendant. The defendant is entitled to file an objection which shall be filed to the court against the indictment within 8 days from the date it was received. If the defendant does not file an objection or his/her objection

has been rejected or refused, the indictment comes into force and the court may convene a main hearing. The court, after the receipt of the indictment, if no objection has been filed against it, shall convene the main hearing within 30 days. It is considered that 8 days is quite sufficient time for the defendant to prepare his defense. In case no main hearing has been convened, and 8 days have not elapsed from the date of receipt of the indictment, the court shall adjourn the main hearing explaining that time is needed to familiarize the defendant with the accusation and prepare himself for the defense.

13. Right of the defendant to defense attorney

In regard to the issue concerned with the right of the defendant to a defense attorney in the proceedings, we would like to point out that a general conclusion of the observers is that this right of the defendant is respected. The defendant is entitled to a defense attorney in each stage of the proceedings. Thus, he is entitled to a defense attorney both in the president of the Council-criminal proceedings, in the investigative procedure and in the main hearing procedure. The defense attorney may only be a lawyer who has been registered in the directory of lawyers of the Bar Association of the Republic of Macedonia. This is a great guarantee for the professionalism and the knowledge of the defense attorney and his duty under the rules of his profession to render a quality defense to the person accused of criminal offence in each stage of the criminal proceedings. The defendant shall engage alone the defense attorney and shall pay for it by his/her means. If the defendant is prevented to engage a defense attorney, on his behalf, defense attorney may be engaged by his legal representative, his marital or extra-conjugal partner, his relatives or the like. The Criminal Procedure Law provides also regulations requiring obligatory defense attorney for the defendant during the proceedings. Therefore, in case the accused is mute, deaf or incapable of defending himself/herself alone, or if criminal proceedings have been brought against him for a criminal offence for which life imprisonment sentence is prescribed, then the accused must have a defense attorney even during his first interrogation; when detention has been foreseen for him, during the whole detention period; and in case of a criminal offence for which an imprisonment sentence of 10 years or more severe sentence, in such case the defendant must have a defense attorney at the time when the indictment has been submitted to him; or when the trial for the defendant is held in his absence, then he/she must have a defense attorney as soon as the decision for a trial in his absence has been reached. In all listed cases of compulsory defense, if the defendant has not engaged a defense attorney alone, then the court ex officio appoints a defense attorney chosen from the directory of lawyers of the Bar Association of the Republic of Macedonia.

There is also a rule, when compulsory defense is not provided, and the proceedings are instituted for criminal offence for which no imprisonment sentence over one year is prescribed, to appoint a defense attorney for the accused, at the request of the same, if the accused considering his material and financial situation is unable to bear the costs for the defense.

14. Language of the proceedings and right to an interpreter

As regards the language in the proceedings and the right to an interpreter during the same, the observers have noted that the official language in the criminal proceedings is the Macedonian language and its Cyrillic alphabet. In addition, in the criminal proceedings another official language should be the one spoken by at least 20% of the citizens and its Cyrillic alphabet is used in compliance with the provisions of the Criminal Procedure Law. This is to say that in regard to the parties involved in the proceedings, the defendant, the injured party, the private plaintiff, as well as the witnesses and the persons involved in the proceedings, who speak different language and not the Macedonian one, are entitled to speak their language and use their alphabet during the president of the chamber-investigation, investigation and other court actions at the main hearing as well as during the proceedings after a complaint. To this effect, the court shall ensure verbal interpretation in the language required by the person and the other parties of the proceedings, as well as for their documents and the written materials of significance for the proceedings and for the defense of the accused. The person shall be advised about his right to an interpreter and it shall be noted in the report that such an advice has been given to the person and the statement of the person whether he needs a translator or not, i.e. interpreter. The translations shall always be made by certified court translators. The lawsuits, complaints and other filings shall be addressed to the court in the language used in the proceedings. The citizens speaking other language than the Macedonian, may send their filings in their own language and alphabet, while the court shall further translate and submit the same to the other parties involved in the proceedings. A translation of the indictment used by the defendant in the proceedings is submitted to him if he does not understand the language by which the proceedings are carried out. The summons, decisions and the other written documents shall be sent by the court in the language used in the proceedings, while the citizens speaking an official language different than Macedonia, shall receive the summons, decisions and the other written materials in their native language. This principle functions in practice, and this is most evident in the summons sent to the parties and the other participants, which content is written in two languages.

15. Impartiality

As far as the issue of impartiality is concerned, in the course of the entire period of the monitoring of the court proceedings, it may be concluded that the court by its acting did not lead to a suspicion its impartiality. Under the rules of the procedure, it has authentically and fully established facts substantial for determination of the factual condition, which are of importance for reaching a lawful decision. The court has established and examined with equal attention the facts burdening the defendant, as well as those that are in his/her favor. Likewise, the court assessed the existence and non-existence of facts, which is neither connected nor limited to special formal evidence rules, and thus, did not used or based its decision on the proofs collected in an unlawful way or violating the freedoms and rights provided by the Constitution, the law and the ratified international treaties, as well as the agreements arising from them.

VI. Civil procedure

The civil procedure includes both the litigation procedure and the non-litigation one, which are regulated by the Litigation Procedure Law i.e. the Non-Litigation Procedure Law accordingly. Some procedural rules that are met in the civil procedure and some substantive laws, such as the Family Law, which regulates the divorce procedures, determining a support, custody of a child, procedure for determining a support or alimony, procedure for determining (disputing) paternity or maternity. The Litigation Procedure Law includes in itself provisions governing the general litigation procedure and the provisions governing individual litigation procedures. Likewise, the Non-Litigation Procedure Law includes in itself provisions governing individual extra-judicial procedures. There is something very important to be emphasized here, and it is the Litigation Procedure law, which is the most important civil procedure law, and thus, if all matters that are not covered e.g., in the procedure provisions of the Family Law or the Non-Litigation Procedure Law, are applied the rules of the Litigation Procedure Law. This means that the courts bring their decisions in accordance with the Litigation Procedure Law, which is the basic civil process law.

In the civil proceedings, the court debates and decided regarding the basic rights and freedoms of the man and the citizen both from personal and family relations, labor relations, proprietary and other civil-legal relations of both the physical and legal entities.

The civil procedure always starts with the submission of an initial act to the court i.e. the lawsuit. The court is associated with the filed lawsuit and when deciding it cannot

act on requests that have not been included in the lawsuit or may refuse to act on request for which the court is competent to decide. The parties of the civil procedure freely avail of their substantive-legal requirements in the process and this means that the party that has raised some claim during the procedure may deny it, and the party against which such claim is filed may recognize it or the opposing parties may settle it during the proceedings. All this is allowed and the court accepts it as such, except in a situation, when the court makes sure ex officio that the parties exercise their rights in the proceedings, which are contrary to the coercion regulations, of the provisions in the international treaties ratified in conformity with the Constitution of the Republic of Macedonia and to the ethics. This is for the sake of prevention from achieving non-allowed objectives.

The court in the civil procedure acts base don verbal, direct and public debating. This means that the verbal principle is accepted, as well as the principle of publicity in the proceedings, and the principle of contradiction is of substantial importance in the civil procedure. The contradictory principle indicates a right to any party to express itself regarding the allegations of the counter party, to present its allegations, and propose evidence supporting its allegations.

Once the court has received the filed lawsuit, first based on the allegations and the facts contained in it, makes sure whether the set claim is in the jurisdiction or there is so-called absolute jurisdiction, i.e. when another governmental authority is competent for resolving particular issue. Once it has been found that it is in its jurisdiction, ex officio it determines in which composition the court shall decide regarding it. In this regard, the court of first instance may act through an individual judge or by a council composed of a president of the chamber and two judges-jurors, and in the second instance when deciding at a session, it decides in a council composed of three judges, of which, one of them is the president of the council and there are three judges-jurors. When acting in the third instance, the court decides in a council composed of five judges.

The parties of the civil proceeding may be both physical and legal entities. The parties in the proceeding may represent themselves it may be represented by legal representative or proxy. If the party wants to act before the court alone, it shall have a litigation ability, i.e. it shall be a business capable person, and if he/she has a limited partial business ability, he/she may act within the framework of his remaining business ability. The party lacking litigation ability shall be represented by its legal representative who is appointed in accordance with the law or an act issued by a competent governmental authority. In this context, if actions are undertaken by litigation incapable party, the actions do not cause legal effects, i.e. they are abolished. There are exceptional cases when the party in the proceeding receives an interim representative. The reasons for this is not to prolong the proceeding and to prevent adverse consequences for the litigation parties. Such cases when the court appoints an interim representative are:

- when the defendant has litigation capability, and does not have a legal representative;
- when there are opposite interests of the defendant and his legal representative;
- when both parties have the same legal representative;
- when the abode of the defendant is unknown, and he does not have a proxy;
- the defendant or his legal representative has no proxy in the Republic of Macedonia and are in a foreign country, and thus the submission could not be effected.

In cases when an interim representative is appointed, the court shall immediately, without delay, inform the competent social work center, as well as the parties, if possible. The authorization of the interim representative of the party is the same as the rights and duties of the legal representative, and he/she shall have such powers until conditions for it are present, i.e. until the defendant or his proxy do not appear before the court or the social work center fails to inform the court that it has appointed a trustee.

As mentioned above, the parties in the proceeding may be also represented by a proxy. The proxy based on the received Power of Attorney, within his powers given in the Power of Attorney, shall undertake actions in the proceeding on behalf and for account of the party. The actions undertaken by the proxy have the same legal effect as if they were undertaken by the party itself. The court in some cases, despite the fact that the party has its proxy, may invite the same for the sake of explanation of certain facts important for decision-making.

The parties in the proceedings, personally or through a legal representative or through the proxy, when undertaking actions outside the main hearing, they shall undertake them by filing written submissions to the court. Thus, a lawsuit in writing is submitted to the court and thereafter the proceeding is instituted, while various final explanations outside the hearing shall be submitted to the court through written submissions, and then both the regular or the extraordinary legal remedies are submitted in writing. The submitted filings, shall always be in a sufficient number of copies, i.e. there should be a copy for the court, for the counter parties, as well as for the participants in the proceeding and they must be duly prepared.

The court in the civil proceedings, when deciding about a filed lawsuit, convenes and holds a hearing that may be preliminary one, and then it may hold the main hearing or may directly convene the main hearing. The important thing in this is that the parties involved in the proceedings are informed about the date and the hour of holding the hearing through the summons submitted by the court. The summons shall duly state the date and the hour of holding of the hearing and about the courtroom where it will take

place. The parties shall appear at the hearing after they receive the summons because on the contrary they may suffer adverse consequences. Thus, for example, if the party misses a hearing or a period for undertaking some action, the court may, if proposed by that party, upon its request, allow returning in the earlier position, thus ensuring additional completion of the missed. However, this is allowed only if the party missed the hearing or has not taken a particular action, due to justified reasons.

The court maintains records i.e. prepares a report about the hearings that took place. The report shall include as follows: name and composition of the court, place where the action takes place, date and hour when it takes place, stating the subject-matter of the dispute, and the names of the attending parties, their legal representatives and proxies, if any. The report shall include the substantial data about the hearing i.e. whether it has been public or the public has been excluded from it, the content of the statements given by the parties, the proposals given by the parties, the evidence proposed by the parties, evidence derived from the contents of the statements of both witnesses and experts, as well as the process decisions reached by the court during the hearing. The report shall be signed by the president of the council, i.e. an individual judge, the clerk, as well as by the parties, i.e. by their legal representatives or proxies, if any. If interpreters are involved in the proceedings, as well as witnesses and expert witnesses, they shall also sign the report. Following the completion of the hearing, a copy of the report shall be given to all parties involved in the hearing,

The court, in the litigation procedure, adopts decisions in form of judgments or decisions. The court reaches a judgment regarding the filed lawsuit, except for the proceedings where decisions should be reached. Likewise, the decision regarding the costs for the proceeding contained in the judgment for the major subject-matter is considered a decision. The council's decisions shall be reached after counseling and voting, for which, a special report shall be prepared both for the counseling and the voting as well. The counseling and the voting is managed by the chairmen of the council.

As mentioned earlier, the litigation procedure starts with the submission of the lawsuit to the competent court. The lawsuit, as a written submission, shall be clear and understandable. In addition, it must include a specific request for the main subject and for the secondary claims, and the facts, based on which the plaintiff bases his claim, as well as supporting evidence for such facts. It should be underlined that the lawsuit must include the cost of the dispute, as a substantial item in the claim, while the legal basis main hearing, and may not be stated, since the court is not bound to the legal qualification imposed by the plaintiff. The court shall submit the lawsuit to the defendant and shall ask him by a written invitation to respond the accusation lawsuit within a period no shorter than 15 days and no later that 30 days. The non-responding to the lawsuit may result

in adverse consequences for the defendant, i.e. a judgment may be reached due to not responding to a lawsuit, which will be dealt with hereunder.

There are three types of lawsuits:

- a declarative lawsuit or a lawsuit for determination by which it should be determined whether there is a presence or lack of a right or legal relationship or truthfulness i.e. untruthfulness of some document;
- condemnatory lawsuit or conviction lawsuit, by which it is required that the counter party should be obligated to do something, no to do or to suffer;
- constitutive lawsuit, which terminates the prevailing relations or are changed or new ones are established.

The court should reach a relevant judgment regarding all these types of lawsuits.

This means that the following judgments are reached:

- a declarative judgment or a judgment for determination;
- a condemnatory judgment or conviction judgment;
- a constitutive judgment.

Apart from these three types of judgment, the procedural law also recognizes the following ones:

- a partial judgment, which partially accepts the claim, or if there are more claims, and the court has found that some of them is founded, and some unfounded;
- intermediate judgment, which may be reached in case when the plaintiff disputes the grounds of the claim as well as its amount, while the court considers that in regard to the ground, the matter is mature for reaching a judgment;
- a judgment based on admittance, when the court without any further investigation regarding the substantive truth reached a judgment, to which, previously an admittance was given by the defendant;
- a judgment based on withdrawal, which is reached by the court when the plaintiff till the completion of the main hearing withdraws the claim and without any further debate the court rejects the claim;
- a judgment due to not responding to a lawsuit, which is reached by the court when the defendant has not filed a response to a lawsuit within the provided period, and whether the claim is founded or not may be established from the facts stated and the proofs enclosed along with the lawsuit, and at the same time when the defendant has not justified the reason for such failure;
- a judgment due to absence, which is reached by the court when the defendant in his response did not dispute the claim, and fails to come in the preparatory hearing or at the first main hearing;

- a decision without holding the hearing, which is reached by the court when the defendant in his response to the lawsuit has not admitted the decisive facts, regardless whether he has disputed or not the claim.

The judgment is such a decision of the court, by which it reaches a binding legal decision regarding the claim imposed by the plaintiff. The contents of the judgment shall be clearly passed in accordance with the Criminal Procedure Law and it shall include as follows:

- an introductory part;
- a statement;
- an explanation;
- legal advice regarding the right to a complaint.

In case one judgment does not include the above mentioned elements, it has formal shortcomings.

The right to lodge a complaint is constitutionally guaranteed principle. Thus, against any judgment reached in first instance, the dissatisfied party may file a complaint as a legal remedy to refute it. Generally, the period for filing a complaint is 15 days from the date of receipt of the judgment. There are also shorter periods for filing a complaint, which are provided by the special procedures of the Criminal Procedure Law, such as the proceeding for economic disputes where the period for filing a complaint is 8 days, as well as for the labor disputes where the period is also 8 days.

The dissatisfied party shall submit its complaint through the first instance court to the higher court, i.e. to the appellate court. The judgment may be refuted by the complaint due to:

- substantial violations of the litigation procedure provisions;
- wrong and incompletely established factual situation;
- wrong application of the substantive law.

The higher court, i.e. the appellate court when deciding regarding such a complaint, may accept the same, and thus terminate the first instance judgment and may return the case for reconsideration or reformulate the first instance judgment or to reject the complaint as baseless, thus confirming the first instance judgment reached in accordance with the law. Likewise, the appellate court may reject the complaint if the period has been exceeded, i.e. it is untimely, incomplete or inadmissible.

When speaking about a civil proceeding, the extraordinary legal remedies provided by the Criminal Procedure Law, should be mentioned. An extraordinary legal remedy may only be filed against an effective judgment, which means that this may be done against a judgment that cannot be refuted in the regular proceedings. The extraordinary legal remedies provided by the Criminal Procedure Law are as follows:

- a revision (decided by the Supreme Court of the Republic of Macedonia);
- repeating of the proceeding (decided by the court of first instance);
- repeated proceeding regarding a final judgment reached of the European Court for Human Rights in Strasbourg (decides the court of first instance, but such a proposal may be submitted only if the European Court for Human Rights finds violation of some of the human rights or violation of the fundamental freedoms provided by the European Convention for Protection of the Fundamental Human Rights and Freedoms and by the Additional Protocols to the Convention).

VII. Assessment and result of the monitoring of the civil proceedings

As regards the civil proceedings, the general conclusion that may be derived from the monitoring of individual processes in the past period is as follows:

1. Starting hour of the legal proceedings

As far as the starting hour of the legal proceedings is concerned, a general judgment of the observers is that the starting hour depends on the schedule of the arbitration judge and the cases he has during the current day. The trials usually begin at 09.30 a.m. and are generally convened at every 30 minutes, except when the judge deems it necessary for some case the hearing should last longer, in case he has to hear out the parties or hear out witnesses or expert witnesses. The latest trials usually lasted about 14.30 minutes, after which, the court building is closed for operation with parties. The trials usually start timely, i.e. the outlined schedule is respected, with some exceptions, when some previous hearing had lasted longer than foreseen, and thus the same shifts the time schedule for the remaining ones that follow.

2. Presence of the proceeding parties

As for the presence of the parties involved in the proceedings, the notes of the observers indicate that in most of the cases all parties involved in the proceedings are present. Here, it is noteworthy to emphasize that the presence of the plaintiff is compulsory, due to the reason that his unjustified absence by itself means reaching a decision by the court, which means that the lawsuit is withdrawn. This means that the plaintiff may file a lawsuit again to the court, i.e. he does not lose the right to court protection of his right,

except in cases when the plaintiff lodges some claim associated with expired date, and if the expired date occurred, with a simple objection to the counter party, the plaintiff will lose the case. With regard to the presence of the defendant, the situation is somewhat different, i.e. the procedure will normally be conducted even if the defendant is not present at the hearing, provided that he has been duly invited for the given hearing. The absence of the defendant will be harmful for him/her since he/she has not had the opportunity to present his allegations regarding the claim, thus increasing the chances to lose the case.

3. Way of acting of the judge in the subject dispute

As regards the way of acting of the individual judge or the president of the chamber (depending on the type and cost of the dispute), it must be emphasized that the observers came to the conclusion that the judges act with great attention and professionalism. Considering the fact that the court does not propose evidence in civil proceedings, and the proposing of evidence is the duty of the involved parties in the proceedings, the proposed evidence are judged conscientiously and with great attention. In this context, which facts will be taken as proved, decided the court at its own discretion, which is reflected by the free judicial discretion, and then the decision is based on the proposed evidence judged each of them separately and all of them collectively, and the decision of the judge is based on the results of such evaluation,. When evaluating the evidence, the judge must use the laws of logics, as a reasonable, unbiased, just, educated man, who is aware of the delicacy of his judicial duty and responsibility brought by the judicial title.

4. Protection of the rights of the parties

As regards the protection of the parties' rights, the results of the monitoring indicate that the court in its actions looks after the rights of the parties, so that they are respected, i.e. protected. Considering this care of the court, both parties are allowed under the provisions of the Litigation Procedure Law to submit the evidence deemed necessary no later than the first hearing for the sake of supporting of their allegations. In this context, an emphasis is placed on the contradiction principle, i.e. the right of the party to comment the allegations of the counter party. It should be noted here that the court respects fully the will of the parties regarding their material and legal rights in the procedure, which means that the parties involved in the proceedings may conclude a court settlement, the plaintiff may withdraw his lawsuit, the defendant may accept the claim. Thus, expressed will of the parties is always respected by the court, with one exception, when the court ex officio takes care that the rights of the parties are not contrary to the Constitution of the

Republic of Macedonia, to the coercion regulations, international treaties and the moral. In this case, the court will not allow rights to the parties, shall continue the proceeding and shall reach a decision based on the available evidence.

5. Equality of the citizens before the court

As far as the equality of the citizens before the court is concerned, the observers have noted that all citizens under the same conditions have an equal access to the court. Thus, each citizen may file a claim to the court, and the court as far as it is competent to act, shall act and reach a decision. The court proceedings impose certain costs, such as payment of tax for filing a lawsuit, which amount depends on the value of the claim. Bearing this in mind, and especially the category of the socially affected citizens who cannot pay such amounts for court taxes, but need protection of their rights, they may by giving as proposal to the court ask to be released from payment of the costs necessary for the legal proceedings. In this manner, the proprietary inequality of the citizens is not an obstacle for the socially affected people who cannot access the court and protect their rights. The starting basis for releasing the socially affected citizens from payment of the court taxes is the general proprietary condition of the party, as well as its family members, if any. The court judges the general proprietary condition of the citizens according to the submitted evidence related to the income earned by the party and its family members. Thence, the court, considering the general proprietary condition, may reach a decision by which the part will be fully or partially released from payment of the proceeding costs or may not release it.

6. Holding of a hearing

As regards the hearings to be held within the court, we would underline that the observer have noted that a preliminary hearing is held, as well as main hearing, managed by the president of the court council, i.e. the individual judge. The preliminary hearing starts by presentation of the lawsuit and its claim by the plaintiff, and at the same time proofs are presented, which are to be derived by the court, and immediately after this, the defendant presents the allegations of his response to the lawsuit, and the defendant may also present evidence as a support to his allegations. After the completion of the preliminary hearing, the main hearing is convened. At the first main hearing, the parties have the last opportunity to present proofs to be derived by the court, and then they lose the right to propose evidence. At the main hearing the court derives the proposed proofs allowed to be derived, and after the proofs have been derived, the final words of the parties will follow. First, the plaintiff takes the floor, who gives an outline about the proposed evidence, and normally proposes that the claim is accepted, and immediately

after this, the defendant takes the floor and gives an outline of his/her allegations asking rejection of the claim. After the final words, the court concludes the main hearing and then follows the counseling, voting and reaching of the decision.

7. Composition of the court

As for the issues related to the composition of the court, the observers have noted that the hearings are conducted by individual judge or a court chamber composed of a president of the chamber and two judges-jurors. In other words, the court of first instance may act through an individual judge or through a chamber composed of a president of the chamber and two judges-jurors. The individual judge acts on disputes which value does not exceed 1.800.000,00 denars, while the council acts on disputes that do not exceed this value. In the second instance the court decides at a session with a council comprising three judges, and when the hearing is held, the council includes two judges, of which, one of them is the president of the council, and three judges-jurors. When the court decides about a revision, the Supreme Court acts in a council comprising five judges, of whom, one is the president of the council.

8. Representation of the parties

As regards the representation of the parties in the civil proceedings, a general conclusion reached by the observers is that in the course of the proceedings the parties have been represented by lawyers. This is quite expected and understandable considering the fact that the parties are mostly ignorant, without any knowledge of the law, and the engagement of a lawyer for them is a guarantee that their rights will be protected and realized. The party engages the lawyer based on a power of attorney that is signed by the party and thus the lawyer is officially and legally authorized to take all actions in the proceedings on behalf and for account of the one who granted the authorization. However, the lawyer, as a proxy of the party, shall have an explicit authorization by the party in order to withdraw the lawsuit, acknowledge or waive his claim, to reach a settlement, to deny or refuse the legal remedy, assign the power of attorney to another person and submit an extraordinary legal remedy. The party may, if dissatisfied with the conduct of his proxy-lawyer, withdraw the power of attorney given to the lawyer. In addition, the lawyer as a proxy, may also cancel the power of attorney, however the lawyer from the date of cancellation of the power of attorney, must protect the interests of the party for another 30 days and shall take actions on behalf and for account of him/her, and after this period elapses, the lawyer is released from his/her responsibility. With such a provision provided by the Criminal Procedure Law, the significance is articulated of the party's rights during the proceeding.

9. Participation of a witness or an expert witness during the proceedings

In relation to the issue for participation of witnesses and expert witnesses in the proceedings, the observers reached the conclusion that they participate in the proceedings when their participation is necessary. In this regard, we will outline all evidence means that may be used in the criminal procedure. Thus, in the litigation procedure the following evidence may be derived: inspection, documents, witnesses, expert witnesses and hearing out of the parties. Both the witnesses and the expert witnesses play a major role in the civil procedure when defining the legal and relevant facts necessary for reaching a just and lawful decision. When there is a lack of substantive evidence in form of documents, in order to define the legal and relevant facts, the court proceeds with interrogation of the witnesses whose testimony may give substantial facts. Each person may be invited to be a witness, which is a civil duty to everyone to respond to such summons and witness about everything known to him/her. When the witness appears at the court, he/she shall be warned that he shall speak the truth, since giving a false statement will be considered a criminal offence punishable by law. No person may be heard if he/she by his/her statements would breach his duty of secrecy (a business or a military secret, unless the competent authority releases him from such a responsibility). The witness may refuse to give his testimony only in exceptional cases, such as when the party has confided to him as its proxy, if the party or another person has confessed to him as to a priest, about facts learned by the witness as a lawyer, doctor or during practicing another profession or another activity, if he has a secrecy obligation. The president of the council shall warn the witnesses that under such circumstances they may refuse to give a testimony. As for the experts, it may be concluded that they are experts in given areas. Considering the fact that the court has no knowledge in such areas, therefore when a question arises that should be professionally treated, the court passes a decision appointing an expert giving him an order to make an expertise, i.e. to prepare an expert finding and opinion for the needs of the proceedings. The expert finding and opinion shall be submitted in writing. If a need arises, an expert may be called at the main hearing and present orally his expert finding and opinion giving further additions and explanations directly from the court speaker's platform. As is the case for the witnesses, the experts are obliged to appear in the courtroom when invited. In case they fail to respond the summons, both the experts and the witnesses may be punished to pay a pecuniary fine, and may also be obligated to compensate the costs for the hearing that has been adjourned due to their unjustified absence.

10. Publicity of the hearing

In terms of publicity of the proceedings, observers noted the presence of other people in the courtroom (first of all the observers themselves as a public) and the presence

of other professionals, scientists etc. We would like to point out that, in accordance with the Law on lawsuit proceedings, the hearings taking place in the court are public and every person of legal age may attend them. However, observers noted that, in practice, really speaking, civil proceedings are attended by the public very rarely, that is they are not attractive to the wide people's masses.

During the last years, only one case attracted the attention of public and that was the case of Bacilo. In order to avoid confusion, the case of Bacilo had both civil and criminal ending. Just then, the case was carefully followed by all the press and electronic media.

Persons attending court hearings as a public may not bring arms or other dangerous weapons, other than the members of the court police and the security of the persons taking part in the proceedings. The public can be excluded in the proceedings only by a decision of the president of the court or a sole judge in cases when it is required by the interests regarding keeping official, business or personal secret, interests of the public order and moral reasons.

The Public is always expelled from the proceedings in family disputes, but in these cases the court may allow the presence of professionals, scientists and other public officials if it is of interest of the scientific or public activity. They are obliged to keep as a secret all they have heard during the proceedings, about which they are reminded and told by the court that revealing a secret can lead to some consequences regarding them. The court is empowered to exclude the public in situations when the order in the courtroom is disturbed and it is impossible to provide an undisturbed court hearing.

11. Reasonable Term Trial Right

As to the question of a reasonable term trial right, observers, generally speaking, consider that some civil proceedings are too long and postponed unnecessarily. We would like to point out that this concept contains the principle of process economy and the principle of prohibition of misuse of the rights belonging to the parties in the proceedings. The process economy principle denotes an obligation of the court to decide on the main issue through as less number of hearings as possible, that is to make a decision regarding the charges.

When the point is in a principle of prohibition of misuse of the rights belonging to the parties to the proceedings, it denotes all the process actions which can be taken by the party during the same, but they should be reasonable and in connection with the respective dispute and not in order to drag it out unnecessarily. For example, we could indicate the situation when any of the parties in the proceedings will propose bigger number of witnesses and all of them don't need to be heard. In such a case the court

should reject such a request of one of the parties making a decision, that is to accept to hear only one or two witnesses who can give the court information on the facts which are essential regarding the decision.

It is to be said that the Law on lawsuit proceedings includes no provisions determining the term within which one case should be completed except in the proceedings regarding employment disputes and with the proceedings related to the possessory action. In general, whether proceedings completed within a reasonable term or not, we should take into account the scope of the case itself, its complexity, number of parties to the proceedings. These parameters in connection with the principle of process economy and the principle of prohibition of misuse of the right belonging to the parties to the proceedings, when brought in correlation, then we can discuss whether the trial was within a reasonable term or not. If we take into account the fact that in order to assess whether the trial was completed within a reasonable term or not, it is necessary to have in mind the time of start of the proceedings, and that is the time of bringing charges, and the time of termination of the proceedings, and that is when all the regular and extraordinary legal remedies have been exhausted, that is the decision will become final, then the assessment whether a case is completed within a reasonable term or within an unreasonable terms, is relative. This is due to the fact that it is necessary at least one and half to two years in our judiciary system for a decision to become effective, and we ask the question whether two year trial is a reasonable term. It is also necessary to take into account the capacity of the courts themselves to deal with the scope of work that is the number of cases. If we have in mind Skopje as the largest city in RM, where one civil judge has at least 200 to 300 cases at an annual level, and a judge in a smaller town in the country has 30 cases per annum, we again relativize the principle of a reasonable term trial.

12. Language of the proceedings and the right to have an interpreter

When the point is in the language of the proceedings and the right to have an interpreter, observers have noted that the court observes this right of the parties. We would like to point out that the Macedonian and its Cyrillic script is the language in the proceedings. Other official language and its script is the language spoken by at least 20% of the citizens and it is used in accordance with the provisions of the Law on legal proceedings. So, a member of a community who as a party or a participant in the proceedings doesn't understand and speak Macedonian and its Cyrillic scrip has the right to have an interpreter and the court is obliged to instruct him regarding this right. The president of the council or a sole judge is obliged to enter these legal instructions into the minutes and the statement given by the party or the other participant in the

proceedings whether he wants or doesn't want to have an interpreter. The costs regarding the interpreter are to the account of the court.

13. Impartiality

As to the court's impartiality, it is to be said that observers identified that the court, during the proceedings, do the same in accordance with the rules of the proceedings and objectively.

The court treats the opposite parties in the proceedings in the same way, enabling them to exercise their rights and carefully appreciate all their proposals in connection with the proceedings, and in case when it considers some of the proposals to be unessential regarding the proceedings, it rejects them, while those considered to be useful in the complete hearing about the case, will be accepted. This mainly refers to the evidence proposed during the proceedings. The court comes to the same and evaluates in a careful and conscientious way, each evidence separately and each evidence together in the sense of a whole and on the basis of the established it makes a decision. In connection with the impartiality of the court we would like to point out that, the court of the first instance is always under control of the higher instance court in an indirect way through the possibility for the decision it has made to be appealed and in such a case the case, together with all the documents goes to the court of higher instance, and if there are omissions in the actions, the court of higher instance will either revoke, or will solve the case itself through making its decision.

Also, judges are under a direct control of the Republic of Macedonia Judicial council which evaluates the work of each judge individually, that is his efficiency and professionalism and particularly through the annual reports on each judge regarding the decided cases, cases which are confirmed, cases which are revoked or modified.

VIII. Relation between the court, Ministry of Interior - police and Centers for social work

1. Criminal charges mostly brought by the victims of the domestic violence

The system's institutions are obliged to cooperate in the sense of each in its scope of obligations and tasks if information needed to some authority in its action, so that each of them can perform the work as soon as possible.

General conclusion arising from the monitoring of court proceedings initiated by victims of domestic violence is that, just the poor communication of the Ministry of

Interior – police and centers for social issues with the court leads to prolongation, that is completion of the instituted proceedings within, as an average, about 2 years of the date of their instituting, which is considered to be an overlong term, given that the point is in very sensitive issues. This is because the victim of the domestic violence itself most often leaves home, should be worried, often she has children and has no funds for living or possesses minimal amounts under the necessary level regarding a dignified life, then they are in a hopeless situation and they see the only help in the system's institutions. In this sense we would present the course and outcome of the proceedings regarding criminal offences under the R^C Criminal Code- Battery, grievous bodily harm and non-payment of maintenance, as most frequently proceedings instituted by the victims of domestic violence.

So, in case of the criminal offences – battery and grievous bodily harm, the victim must register it with the police that she was attacked by the marriage or cohabitee and that she was harmed. In such a situation the victim goes to the police station to present her allegations. Such allegations are checked by the police within its authority. The police prepares official note or minutes of the case when possible and the event is registered in the daily book of events kept by the police.

At the request of the victim the police issues a certificate of the event. Afterwards, the victim goes to be examined in a medical institution where she is given medical documentation identifying the harms undergone and at the same time the physician-specialist carrying out the examination gives a qualification of the harms, that is indicates that the point is in a bodily harm or a grievous bodily harm. Such qualification of the harms is the basis for the offender to be sued ex officio by the public prosecutor or the victim herself to initiate proceedings before the competent court. So, if the point is in a bodily harm, the damaged party, that is the victim of domestic violence within 3 months of the date of event, brings private criminal charges against the offender. The victim –private plaintiff together with the private criminal charges, submits all the evidences, that is the certificate issued by the police and the medical documentation, proposes witnesses who would additionally confirm the event and propose medical expert's opinion. In case of a grievous bodily harm, the procedure is the same, except that in this case the victim is not the official plaintiff, but the competent public prosecutor.

The public prosecutor is informed on the event through the criminal charges brought with him, by the police ex officio or by the victim herself. In the criminal proceeding- the victim has the capacity of damaged party and as such is entitled to joint the criminal persecution of the public prosecutor. It is to be said that in the criminal proceedings conducted whether the point is in bodily harm or grievous bodily harm, the victim of domestic violence claims damage indemnification, that is she requires for the court to decide on an amount of monetary compensation due to the suffered harms.

During the proceedings, the court hears the accused party, that is the sane gives a statement regarding the event and afterwards there is the hearing of the victim. She also gives a statement related to the event and then witnesses are heard, if any and finally, the medical expert's opinion is presented because of the type and degree of harms, intensity of pains etc., and on the basis of the victim's medical documentation as well as on the basis of a direct examination by the expert- doctor-specialist.

Having established the evidence in the proceedings, the court makes a decision pronouncing the accused party to be guilty and passes him/her a sentence in accordance with the RM Criminal Code, under which, if the bodily harm or grievous bodily harm has been done in case of a domestic violence, he/she will be sentenced to 6 months to 3 years, that is 1 to 5 years imprisonment.

The sentence by which the accused party is pronounced to be guilty and sentenced in accordance with the law, the court binds the accused party to pay the victim a compensation of immaterial damage within the determined amount, that is, if the court has not decided on the property-legal claim, the court in its sentence will instruct the victim to institute civil proceedings regarding the damage compensation in order to examine her right to have a fair monetary compensation regarding the harms she has suffered.

In case when the final sentence in the civil proceedings, the offender in a domestic violence is obliged to pay as a maintenance of the victim some monetary amount, and the same rejects to do that, the victim of a domestic violence brings criminal charges with the competent public prosecutor due to a criminal act- non-payment of maintenance.

Together with the criminal charges the victim submits the exhibits on the basis of which, afterwards the prosecutor will prepare the indictment and brings to the court, instituting the proceedings against the accused party. The fact that the accused party really didn't pay the maintenance is proved on the basis of bank statements, a request filed with an enforcement agency and other exhibits indicating the avoidance of the accused party to fulfill his obligation to pay the maintenance, determined by the civil court.

In the proceedings regarding non-payment of maintenance, the court hears the accused party regarding the circumstances about non-payment of maintenance, hears the damaged party and finally establishes the other exhibits. Upon the assessment of the exhibits, the court establishes the fault with the accused party and by a sentence it pronounces him to be guilty about a criminal act – non-payment of maintenance and the same is sentenced in accordance with the criminal code.

The penalty of the accused party can be a fine or imprisonment up to 1 year or to be imposed a probationary sentence. When the accused party has been sentenced to a probationary period, the same will impose him to pay the due liabilities and to pay them regularly in future.

The conclusion of the monitoring is that criminal proceedings regarding criminal acts – bodily harm and grievous bodily harm and non-payment of maintenance to the victims of domestic violence with 30% of the total number of instituted proceedings really succeed to achieve the aim- to be given some monetary compensation regarding the suffered harm that is collection of maintenance. Unfortunately, with 70% of the instituted proceedings in connection with the mentioned criminal acts, the victim of domestic violence gets only a satisfaction from the imprisonment sentence which is passed, but not a monetary compensation regarding the suffered harms, that is she is not able to collect the due maintenance.

2. Civil proceedings mostly instituted by the victims of domestic violence

Civil proceedings mostly instituted by the victims of domestic violence stress the cooperation of courts with the centers for social issues, but, of course, the cooperation with the police. Just the non-coordination of the centers for social issues and police with the court leads to unnecessarily prolongation. Observers think that the period of about 1 year of the initiation to the completion of these proceedings is too long given that the point is in proceedings instituted by victims of domestic violence and the same should be resolved as soon as possible. The very situation in which the victim of domestic violence is and often are children, as a part of the family, needs an urgency in the action. Not seldom the victim of the domestic violence leaves home and her child remains at home with the offender of the domestic violence. In such a situation, instead of an urgent protection of the child, the victim of domestic violence, first of all, must institute proceedings for domestic violence against her husband or cohabite before the center for social affairs. After the end of this procedure, the victim of domestic violence institutes a divorce suit with the competent court requiring for the child to be given her to take care of, educate and provide partial maintenance. Afterwards, if through the divorce suit compensation for the juvenile child as a maintenance is not required, she brings charges regarding determination the maintenance. And finally, in order to be given the half of the movables and real estates acquired together with the marriage partner or cohabite during the marriage or extramarital relations a proposal for division of the property should be instituted.

In the following text we will make a brief review regarding the procedures for imposing a temporary measure of protection from domestic violence, about marriage

dissolving, determination of maintenance and division of property as procedures most often initiated by the victims of domestic violence.

In the procedure for a domestic violence at the request of the centers for social affairs, victim of domestic violence or a member of the family, the court may impose a temporary measure of protection from domestic violence to the offender of domestic violence. The competent court can impose to the offender of domestic violence the following temporary measures for the purpose of protection from domestic violence:

- to prohibit him to threaten that he is going to make a domestic violence;
- to prohibit him to walk over, disturb, call, contact or otherwise communicate with a member of the family, directly or indirectly;
- to prohibit him to come near the home, school, working place or a determined place which is regularly visited by other member of the family;
- to impose expelling from home regardless of the property, until the final decision of the competent court is made;
- to prohibit possession of a firearm or other arms or the same to be taken off;
- to bind him to return things necessary for the everyday needs of the family;
- to order the plaintiff to compulsory attend an appropriate counseling service;
- to order him an compulsory treatment if he drinks alcohol and other psychotropic substances or has some condition;
- to bind him to pay the medical and other costs incurring on the basis of the domestic violence; and
- to impose him any other measure which is considered by the court to be necessary to provide security and good condition of the other members of the family.

A proposal for imposing a temporary measure of protection from a domestic violence can be initiated regardless of the fact whether criminal charges are brought and the temporary measure of protection from domestic violence can last at least 3 months and at most 1 year.

The procedure for divorcing the marriage is initiated by the victim of domestic violence through instituting divorce dispute and there is a juvenile child (children) in the marriage, also through filing a request for giving her the juvenile child (children) to care for them, to educate them and to provide a partial maintenance. In order to prove that she is a victim of domestic violence she presents the evidences to be used in establishing facts and successful completion of the proceedings. Such exhibits have already been mentioned: registration with the police, a decision of the center for social affairs regarding conducted procedure for domestic violence, if any, etc.

After the registration of the divorce dispute, if there is a child (children) in the marriage of the victim of domestic violence, the lawsuit together with the exhibits

is submitted by the court to the center for social affairs in order to give its opinion regarding the care and education of the child (children). When the competent center for social affairs will call the victim of the domestic violence and the defender and establish the factual situation, it prepares an opinion about care and education, and lawsuit, exhibits and its opinion is submitted to the court. Afterwards the court arranges a hearing calling the plaintiff-victim of the domestic violence and defendant – offender of domestic violence. On the basis of the submitted written exhibits and hearing of the parties to the proceedings, the court will pass a sentence by which the marriage between the parties is dissolved and the court makes a decision on the care and education of the child (children). In this procedure, as to the entrusting of the child (children) regarding the care and education, the court is not obliged regarding the requests of the parties, and the opinion given by the competent center for social affairs.

If initiating the divorce dispute and request for entrusting the child (children) to care for and educate them, the victim of the domestic violence has not requested for determination maintenance of the children, she can institute a special procedure for determination a maintenance. Instituting the request for determination of a maintenance, the plaintiff-victim of domestic violence submits the sentence regarding the divorce and entrusting the child (children) to care for them and to educate them, evidences regarding her financial standing and earned income and proposes the amount about maintenance to be determined.

After the registration of the request summons the parties and after the consideration of the written exhibits, hears the parties –plaintiff-the victim of the domestic violence and the defendant- former marriage partner that is defender of domestic violence and if there is no evidence regarding the income and financial standing of the defendant, he will be obliged to submit the same. On the basis of all the exhibits submitted within the proceedings for determination a maintenance, finally will pass a sentence and will oblige the defendant-former marital partner of the victim of domestic violence to pay some amount as a maintenance.

The maintenance usually refers to the child (children), but it is possible if there is no child (children) in the marriage to bind the former marital partner to pay the victim of domestic violence some amount as a maintenance. The same provisions apply also in case of extramarital relations that is both the extramarital child (children) and cohabite are entitled to require and to be awarded a monetary amount as a maintenance. The amount which is usually awarded by the court as a maintenance of the child (children) coming from a marital community or extramarital relations, as well as regarding the marital partner or extramarital relations partner, is in the range from MKD 3.000,00 to MKD 6.000,00.

The procedure for division of joint thing or property is off-lawsuit proceedings and in this procedure the court makes a decision on the method and conditions of division of the joint thing that is property. The proposal for division of the joint thing that is property is filed by the victim of domestic violence usually after the completion of the divorce lawsuit and procedure for determination of maintenance, that is after they have become effective. The court in this procedure makes decisions on the basis of the submitted written exhibits, hearing of the participants –the victim of the domestic violence and the defender of the domestic violence, hears witnesses and expert’s opinion in order to assess the value of the real estate. Having established all the proposed exhibits, the court makes a decision indicating data on the thing and method of division, physical part of each participant and rights and obligations of each of the participants in the division. In some cases it is possible for these procedures to be completed by a mutual agreement, but it is a rare case, when the point is in initiating a proposal for division of a thing or property by the victim of the domestic violence.

The conclusion of the monitoring is that civil proceedings regarding divorce lawsuit and entrusting a child (children) regarding care and education, determination of a maintenance and division of common things that is property, the victims of domestic violence have achieved a success in 70% of the disputes and in 30% they are not successful in the proceedings. However, the problem in these proceedings is the fact that almost always that is in the very high percentage of 90% of the final sentences there is no realization of the same. So, in 90% of the sentences, the victim of domestic violence doesn’t succeed to realize the collection of the awarded amount as a maintenance because the offender of domestic violence has no a regular full-timer employment, and, as to the division of joint property, the realization is not successful due to the irregular property relations, usually there is no a title deed regarding the real estate so that the decision on the division of property is very hard to be realized in the reality. From this aspect, the duration of each of these proceedings of at least 6 months and their realization in practice needs a more urgent treatment of the victims of domestic violence, first of all, in the centers for social affairs and in the police in order to make possible for the court action to be more effective.

MONITORING QUESTIONNAIRE

Finally, as a part of this report on the results of the monitoring of criminal and civil proceedings we also present the questionnaire to be completed by the observers during the monitoring of these proceedings, prepared by the Macedonian center for woman's rights SHELTER CENTER Skopje:

1. Time of start of the court proceedings: _____;

2. Presence of the parties to the proceedings;

- a) plaintiff,
- b) defendant,
- c) lawyer
- d) prosecutor,
- e) ombudsman,

3. Dispute subject: _____

4. Method of action of the judge in the respective dispute:

5. Protection of the rights of parties:

6. Equality of citizens before the court:

7. Hearing:

- a) Preparatory hearing,
- b) main hearing
- c) main trial;

8. Composition of the court:

- a) sole judge
- b) council

9. Representation of the parties:

- a) parties themselves in person;
- b) legal representative

10. Participation of a witness or an expert in the proceedings:

;

11. Publicity in the trial:

;

12. Right of a trial in a reasonable term:

;

13. Presumption of innocence:

;

14. Right of information on the indictments:

15. Time and possibility for preparation of the defense:

16. Right of the accused party to have a lawyer:

17. Language of the proceedings and the right to have an interpreter:

18. Impartiality:

19. Time of ending of the court proceedings: _____

Date _____

Place _____

Observer:

LITERATURE:

1. Constitution of the Republic of Macedonia, Official gazette of R. Macedonia, No 52 of 22.11.1992;l
2. European convention on protection of the human rights and basic freedoms;
3. Family Act, Official gazette of R. Macedonia No 80/92 of 22.12.1992; Law on the modifications and amendments to the Family Act, Official gazette of R. Macedonia No 9/96 of 19.02.1996; Law on the modifications and amendments to the Family Act, Official gazette of R. Macedonia No 38 of 17.06.2004; Law on modifications and amendments to the Family Act, Official gazette of RM, No 33 of 20.03.2006; Law on modifications and amendments to the FAMILY Act, Official gazette of r. Macedonia No 84 of 11.07.2008; Clear text of the Family Act of 22.12.2008;
4. Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia No 37/1996; Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official gazette No 80/99 of 17.12.1999; Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official gazette No 04/02 of 25.01.2002; Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia, No 43 of 01.07.2003; Clear text of the Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia No 19 of 30.03.2004; Law on amendments to the Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia No 81/05 of 26.09.2005; Law on modifications of the Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia No 60 of 15.05.2006; Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official gazette of R. Macedonia No 73 of 14.06.2006; Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official Gazette of R. Macedonia No 7 of 15.01.2008 and Law on modifications and amendments to the Criminal Code, Official Gazette of R. Macedonia No 139 of 04.11.2008;
5. Law on criminal proceedings, Official gazette of R. Macedonia No 15 of 03.04.1997; Clear text of the Law on criminal proceedings, Official gazette of R. Macedonia No 15 of 07.03.2005; Law on modifications and amendments to the law on criminal proceedings, Official Gazette of R. Macedonia No 83 of 10.07.2008;
6. Law on legal proceedings, Official gazette of R. Macedonia No 79/05 of 21.09.2005; Law on modifications and amendments to the Law on legal proceedings, Official gazette of R. Macedonia No 110 of 02.09.2008;
7. Law on extra legal proceedings, Official gazette of R. Macedonia No 9 of 18.01.2008;
8. Questionnaires and notes of the observers of court proceedings in Skopje, Strumica and Struga.

CIP - Категоризација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Климент Охридски“, Скопје

343.1:005.584.1(497.7)
347.91/.95:005.584.1(497.7)

МОНИТОРИНГ на судски постапки - Monitoring of court proceedings - Скопје:
Македонски центар за женски права - Шелтер Центар - Скопје : Macedonian
women's rights centre - Shelter centre. 2010 - 100 стр. ; 23 см

Текст на мак. и англ. јазик - Библиографија: стр.52 ;
Bibliography: стр.99

ISBN 978-608-65038-1-9

1. насп.ств.насл

а) Кривична постапка - Мониторинг - Македонија

б) Граѓанско - судска постапка - Мониторинг - македонија

COBISS.MK-TD 81243658

